

59. SREČANJE
MLADIH RAZISKOVALCEV SLOVENIJE

SVOBODNO BITJE ALI MARIONETA?

Učinki socialnega vplivanja na doživljanje sveta

Raziskovalno področje: PSIHOLOGIJA ALI PEDAGOGIKA

Raziskovalna naloga

Šola: II. gimnazija Maribor

Avtorica: Ela Skale

Mentorica: mag. Barbara Škrbić, univ. dipl. soc. ped.

Maribor, april 2025

KAZALO VSEBINE

ZAHVALA	5
POVZETEK	6
ABSTRACT	6
1 UVOD	7
1.1 Predstavitev raziskovalnega problema	8
1.2 Predstavitev namena in ciljev	8
1.3 Predstavitev hipotez.....	8
1.4 Metodologija.....	10
1.5 Predvideno novo spoznanje	10
2 TEORETIČNO OZADJE	11
2.1 Socialno vplivanje	11
2.1.1 Definicija in razvoj razumevanja socialnega vplivanja.....	11
2.1.2 Dvosmernost socialnega vplivanja	12
2.1.3 Normativno in informacijsko socialno vplivanje	12
2.1.4 Oblike socialnega vplivanja	13
2.2 Konformnost.....	15
2.2.1 Definicija, primeri in vzroki	15
2.2.2 Oblike konformnosti.....	16
2.2.3 Nasprotje konformnosti	18
2.2.4 Dejavniki, ki vplivajo na konformnost	19
2.3 Aschevi eksperimenti	20

2.3.1 Solomon Asch.....	20
2.3.2 Osnovni eksperiment ali eksperiment s črtami.....	21
2.3.3 Aschevi rezultati in ugotovitve.....	22
2.3.4 Različice osnovnega eksperimenta s črtami in dodatne ugotovitve	25
2.3.5 Kritike Aschevih eksperimentov	26
2.4 Vprašanje negativne konotacije konformnosti in aktualizacija.....	27
3 METODOLOGIJA EKSPERIMENTA.....	28
3.1 Vzorec.....	28
3.2 Metoda in pripomočki	29
3.3 Priprava eksperimenta	29
3.4 Potek eksperimenta.....	30
3.5 Kontrolna skupina	31
4 REZULTATI	31
4.1 Napake, skladne z večino	31
4.2 Vprašalnik o vzroku za določen odziv	33
4.2.1 Nekonformno vedenje	33
4.2.2 Konformno vedenje	34
4.3 Konformnost dijakov različnih letnikov.....	34
4.4 Konformnost dijakov različnega spola.....	36
4.5 Rezultati kontrolne skupine.....	37

5 RAZPRAVA	38
5.1 Hipoteza 1.....	38
5.2 Hipoteza 2.....	38
5.3 Hipoteza 3.....	41
5.4 Hipoteza 4.....	42
5.5 Hipoteza 5.....	44
5.6 Ostale ugotovitve.....	46
5.6.1 Ekstremnost odzivov	46
5.6.2 Vzrok za določen način vedenja v povezavi z letnikom	47
5.6.3 Vpliv vrste naloge na konformnost	49
5.7 Kritika vzorca	49
5.8 Predlogi za izboljšave.....	50
6 DRUŽBENA ODGOVORNOST	51
7 ZAKLJUČEK	53
8 VIRI	54
9 PRILOGE	56
9.1 Priloga 1: Uporabljene naloge	56
9.2 Priloga 2: Vprašalnika o vzroku za konformno in nekonformno vedenje.....	65
9.3 Priloga 3: Delovni list uporabljen pri kontrolni skupini.....	66
9.4 Priloga 3: Tabela z izbranimi odgovori poskusnih oseb v eksperimentalni skupini	67

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Tortni prikaz razmerij med števili konformnih oseb iz različnih letnikov	35
Graf 2: Razmerje konformnih in nekonformnih dijakov ženskega spola.....	36
Graf 3: Razmerje konformnih in nekonformnih dijakov moškega spola	37
Graf 4: Deleža konformnih in nekonformnih dijakov v 4. letniku	39
Graf 5: Deleža konformnih in nekonformnih dijakov v 3. letniku	39
Graf 6: Deleža konformnih in nekonformnih dijakov v 2. letniku	39
Graf 7: Deleža konformnih in nekonformnih dijakov v 1. letniku	39
Graf 8: Razmerje med številom konformnih in nekonformnih dijakov v posameznem letniku	40
Graf 9: Razmerje med konformnimi dijaki, ki so ženskega, in dijaki, ki so moškega spola.....	41
Graf 10: Deleži dijakov, ki se na vprašalniku konformnega vedenja odločijo za posamezni odgovor	43
Graf 11: Deleži dijakov, ki se na vprašalniku nekonformnega vedenja odločijo za posamezni odgovor.....	45
Graf 12: Število oseb, ki naredijo določeno število napak, skladnih z večino	46
Graf 13: Število dijakov posameznega letnika, ki se odločijo za določen odgovor na vprašalniku.....	47

KAZALO PREGLEDNIC

Tabela 1: Rezultati osnovnega Aschevega eksperimenta (Asch, 1951)	23
Tabela 2: Število oseb, ki naredijo določeno število napak.....	32
Tabela 3: Delež vseh oseb, ki na posamezno nalogo skladno z večino odgovorijo narobe.....	33
Tabela 4: Deleži konformnih oseb glede na letnik	34

ZAHVALA

Eno pomembnejših dejstev, s katerimi se ukvarjam v svoji nalogi, je dejstvo izrednega medsebojnega vpliva, ki ga imamo ljudje. Neprestano vplivamo drug na drugega in zavestno ali ne igramo pomembno vlogo v življenju mnogih okoli nas.

Tudi moja naloga ne bi mogla nastati brez sodelovanja določenih oseb, ki sem jim želim zahvaliti.

Ključna za moj eksperiment je bila skupina osmih dijakov, katerim gre velika zahvala za vestno opravljanje svoje naloge med celotnim eksperimentom in odlično ustvarjanje vtisa okoliščin, ki so bile potrebne. Prav tako hvala tudi vsem dijakov, ki so bili pripravljeni sodelovati v eksperimentu in so svobodomiselnost sprejeli razkritje pravega namena eksperimenta na koncu.

Zahvaljujem se tudi svoji mentorici, ki me je vodila in vzpodbujala skozi proces ustvarjanja raziskovalne naloge, in profesorici psihologije, ki je prav tako sodelovala z nasveti.

Najlepša hvala vsem!

POVZETEK

Ljudje smo neprestano vtakani v najrazličnejše socialne situacije, katerih pomemben aspekt je socialno vplivanje.

V raziskovalni nalogi po pregledu strokovne literature opišem koncept socialnega vplivanja, poudarjam predvsem eno obliko – konformnost. S to se ukvarja socialni psiholog Solomon Asch v svojih eksperimentih, ki jih prav tako predstavim. Odgovarjanja na raziskovalno vprašanje, v katerem se sprašujem predvsem o načinu odzivanja dijakov splošnega gimnazijskega programa, ko so postavljeni v situacijo, v kateri večina trdi nekaj očitno in objektivno napačnega, se lotim z metodo eksperimenta, ki ga osnujem na podlagi predstavljenih Aschevih eksperimentov. Zanima me predvsem, koliko dijakov reagira konformno in zakaj reagirajo tako.

Z rezultati eksperimenta želim dokazati, da je konformnost pogost koncept, ki se ga kljub njegovemu velikemu pomenu v družbi zavedamo veliko premalo.

ključne besede: socialno vplivanje, konformnost, Aschevi eksperimenti, večina, pomen v družbi

ABSTRACT

Humans are constantly embedded in various social situations, an important aspect of which is social influence.

In my research paper, after reviewing the relevant literature, I describe the concept of social influence, with a particular focus on one specific form—conformity. This phenomenon was studied by social psychologist Solomon Asch in his experiments, which I also present.

To address my research question—how students in a general gymnasium program respond when placed in a situation where the majority asserts something that is clearly and objectively false, I employ an experimental method based on Asch's experiments. My primary interest lies in determining how many students conform and understanding the reasons behind their responses.

Through the results of the experiment, I aim to show that conformity is a widespread phenomenon that, despite its significant role in society, is often overlooked.

key words: social influence, conformity, Asch's experiments, majority, role in society

1 UVOD

Ena temeljnih človekovih pravic je svoboda. Ampak ali smo ljudje res svobodna bitja, ki samostojno oblikujejo svoje misli? Čemu potem prihaja do situacij, na katere nas opozarja že pravljica Hansa Christiana Andersena Cesarjeva nova oblačila? Seveda cesarjevih oblačil ni videl nihče, saj ni bilo česa videti, a *»ko se vsak lik v zgodbi sooči z nevidno obleko, se hkrati sooči tudi s kompleksno dilemo. Naj povedo resnico (da obleke ne vidijo) in sprejmejo svojo domnevno nesposobnost ali naj lažejo in se s tem rešijo družbenega zasmehovanja?«* (Mudryk, 2020).

Ljudje smo zelo pogosto vtakani v podobne situacije, včasih ne da bi se tega sploh zavedali, niti marionete, v katero se spreminjamo, pa so v rokah socialnega vplivanja. Družbene norme, pravila, mediji, avtoritete ... Vse to ima pomembno vlogo pri oblikovanju našega ne nujno zelo svobodnega mišljenja. Najlažje se je podrediti večini in ji le slepo slediti skozi življenjske odločitve, tako je tveganje za neustreznost najmanjše. Delovanje na tak način je oblika socialnega vplivanja konformnost, pri njej pa se pojavlja vprašanje: Ali smo res pripravljeni izpustiti lastno svobodo za voljo skladanja z ostalimi?

Dejstvo, da se tega in podobnih vprašanj zavedamo preredko, se mi zdi strašljivo, zato menim, da je socialno vplivanje zelo pomembna tema. V raziskovalni nalogi skušam ugotoviti, kako bi se v situaciji cesarjevih novih oblačil odzvali dijaki splošne gimnazije. Bi upali svobodno povedati, da cesar sploh ni oblečen, ali bi marionetno sledili mnenju večine skritih posameznikov?

1.1 Predstavitev raziskovalnega problema

Konformnost je lastnost, ki se je kljub svoji pomembnosti za delovanje socialnih skupin zavedamo preredko. Zanima me, kako se v situacijah, kjer pride posameznikova stopnja konformnosti še posebej do izraza, obnašajo mladi. Raziskovalni problem omejim na dijake naše gimnazije, želim pa ugotoviti, kolikšno avtonomnost mišljenja so zmožni ohraniti, ko so v sicer nevsakdanji situaciji izpostavljeni pritisku drugače misleče skupine.

1.2 Predstavitev namena in ciljev

Za raziskovanje konformnosti, oblike socialnega vplivanja, sem se odločila, ker se mi pojemanje kritičnega mišljenja in zavedanja medsebojnega učinka, ki ga imamo ljudje drug na drugega, zdi pomemben problem sodobnega sveta. Da se ljudje brez dvomov podrejamo in sledimo večini, ne glede na njeno dejansko smiselnost, ni redko, s svojim eksperimentom pa želim orisati, da lahko do tega pride tudi v še kako banalni situaciji, ki bi se nam v normalnih okoliščinah zdela skoraj smešno enostavna.

Cilji moje naloge so:

1. raziskati in pojasniti pojem socialnega vplivanja, predvsem obliko socialnega vplivanja konformnost;
2. raziskati potek in ugotovitve Aschevih eksperimentov o konformnosti;
3. zasnovati in izvesti eksperiment, ki temelji na Aschevih eksperimentih, ter ga predstaviti v šolsko okolje splošne gimnazije in
4. ugotoviti količino učinka socialnega vpliva večine na posameznikovo zaznavanje in odzivanje.

1.3 Predstavitev hipotez

Z eksperimentom preverjam pravilnost naslednjih uvodnih predvidevanj oziroma hipotez.

Hipoteza 1: Konformno se bo pritisku večine podredilo vsaj 25 % dijakov.

Utemeljitev: Asch (1951) v svojih eksperimentih kot konformne obravnava 32 % posameznikov. Zaradi predvidevanja, da vsakdanje šolsko okolje okoliščine enotne drugačne večine olajšuje, predvidevam, da bo ugotovljen odstotek nekoliko nižji.

Hipoteza 2: Dijaki nižjih letnikov so bolj konformni od dijakov višjih letnikov, najbolj so konformni dijaki prvega, najmanj pa dijaki četrtega letnika.

Utemeljitev: V raziskovanju literature ne zasledim eksperimentov, ki bi se ukvarjali z gimnazijci oziroma mladimi podobnih starostnih skupin, kot so v mojem vzorcu, predvidevam pa, da obiskovanje gimnazije, ki predstavlja različne aspekte socializacije, dijakom nudi podlago za razvoj v samostojne ali vsaj manj konformne posameznike. Dijaki višjih letnikov so na okolje med drugim tudi bolj navajeni, zato predvidevam, da bo izražanje svojega, četudi drugačnega mnenja, zanje enostavnejše. Ker ne najdem konkretnih in verodostojnih dokazov iz že obstoječih raziskav, ki bi moje predvidevanje podkrepili, svojo hipotezo preverjam eksplorativno.

Hipoteza 3: Spol ni pomemben dejavnik konformnosti, med dijaki ženskega in moškega spola ni posebnih odstopanj.

Utemeljitev: Različne raziskave (Jhangiani in Tarry, 2022), ki so se ukvarjale z vplivom osebnostnih dejavnikov na konformnost, kažejo, da so med osebami ženskega in moškega spola razlike v konformnosti kvečjemu majhne.

Hipoteza 4: Večina dijakov, ki reagirajo konformno, to stori, ker začnejo verjeti, da je drugačno mnenje večine v resnici pravilno.

Utemeljitev: Rezultati Aschevega osnovnega eksperimenta s črtami (1951) kažejo, da je največ oseb, ki so reagirale konformno, tako reagiralo, ker so zaradi pomanjkanja samozavesti in samozaupanja začele verjeti, da je njihovo mnenje napačno in je mnenje večine pravilno.

Hipoteza 5: Večina dijakov, ki ne reagira konformno, to stori, ker samozavestno ohranijo mnenje, za katerega so prepričani, da je pravilno, četudi se večina ne strinja z njimi.

Utemeljitev: Asch v svojem poročilu o osnovnem eksperimentu s črtami (1951) loči tri oblike samostojnega vedenja, a nobenega ne izpostavi kot najbolj pogostega. S svojimi izkušnjami z osebami na gimnaziji predvidevam, da dijaki tako preproste naloge, kot so naloge, ki jih uporabim, razumejo tako, da so v očitne pravilne odgovore dovolj prepričani, da svoje mnenje ohranijo samozavestno in prepričano v svoj odgovor in ne zgolj, ker se nepovezano s čustvi trudijo ustrezno soočiti z nalogo. Ker ne najdem konkretnih dokazov iz že obstoječih raziskav, ki bi podkrepili moje predvidevanje, svojo hipotezo preverjam eksplorativno.

1.4 Metodologija

V raziskovalni nalogi po pregledu strokovne literature najprej pojasnim pojem socialnega vplivanja, oblika katerega je tudi konformnost, na katero se v nadaljevanju osredotočim podrobneje. Predstavim tudi Aschev eksperiment, na katerem baziram tudi svoj eksperiment, s katerim skušam razrešiti svoj raziskovalni problem. Izvedem eksperiment z eksperimentalno in kontrolno skupino. Z analizo dobljenih podatkov ugotavljam prisotnost konformnosti pri dijakih in preverjam pravilnost svojih hipotez. V razpravi rezultate interpretiram, svoje ugotovitve pa postavim v aktualiziran kontekst družbene odgovornosti in argumentiram pomen svoje raziskovalne naloge v družbi.

1.5 Predvideno novo spoznanje

Predvideno novo spoznanje moje naloge se nanaša predvsem na izvedbo psihološkega eksperimenta, s čimer se soočim prvič. Zavedam se omejitev šolskega prostora in pomanjkanja izkušenj, a želim se preizkusiti v metodološko zahtevnejšem raziskovanju.

Ko beremo o izsledkih nekaterih (tudi razvpitih) psiholoških eksperimentov, se morda čudimo, kako je mogoče, da so posamezniki, vključeni vanje, ravnali tako, a nikoli ne vemo, kako bi se v istih okoliščinah znašli sami. Ta tema je zame fascinantna in želim pridobiti nova spoznanja o njej.

2 TEORETIČNO OZADJE

2.1 Socialno vplivanje

2.1.1 Definicija in razvoj razumevanja socialnega vplivanja

Delovanje posameznika v socialnih situacijah je pogosto odvisno od delovanja drugih, ki so udeleženi. »Medosebni proces, ki lahko povzroči, da posamezniki spremenijo svoja misli, čustva ali vedenje« (»social influence«, 2018), je socialno vplivanje, ki predstavlja enega ključnih ali celo osrednji pojem socialne psihologije, ki preučuje ravno način vpliva prisotnosti drugih ljudi na posameznika.

Definicij socialnega vplivanja je sicer več, razvijale so se s časom, najsodobnejše definicije pa ga najpogosteje opredeljujejo kot vse procese neposrednega ali posrednega vplivanja na druge, torej zelo splošno. Socialno vplivanje je namreč povezano z mnogimi področji, katerih skupna lastnost je njihova povezanost z normami, saj gre vedno za kakršenkoli odnos do njih.

Po tako splošni definiciji je socialno vplivanje nujno dvosmerni proces, pri katerem so udeleženci soodvisni oziroma imajo enake možnosti za vpliv drug na drugega, ne pa vrsta enostranskih vplivov posameznika ali skupine na druge. Pojem je kljub temu pogosto zmotno enačen s pojmom socialne moči, torej zmožnosti spreminjanja prepričanaj, razmišljanja ali vedenja drugih, ki pa bi ga lahko razumeli prav kot enosmeren socialni vpliv. Pri socialni moči gre namreč ravno za vpliv ene osebe na druge, ki so od te osebe odvisni, kar je nasprotno od enakih zmožnosti, ki jih imajo udeleženci situacij s socialnim vplivom. Vpliv sicer je tudi del socialne moči, ne pa nujno obratno. Vpliv je širši pojem od moči, pomembna razlika med obema so tudi sredstva delovanja. Pri vplivu so ta predvsem vrednote, norme in pravila, moč pa temelji na prisili.

Vseeno je potrebno omeniti, da lahko po Turnerju, socialnemu psihologu iz Velike Britanije, razvoj razumevanja socialnega vplivanja razdelimo na tri obdobja, pri čemer ga je prvo, torej začetno obdobje, prevzeto iz sociologije in ekonomsko-političnih znanosti, obravnavalo kot uresničevanje socialne moči, kjer je ta predstavljala osnovo za vplivanje in ne obratno (Bečaj, 1997, str. 179).

2.1.2 Dvosmernost socialnega vplivanja

Socialno vplivanje, kot ga razumemo danes, je vedno obojestranski proces, torej proces socialne izmenjave med ljudmi. Posameznik je lahko objekt ali izvor vpliva. Ko analiziramo socialni vpliv, poleg objekta in izvora ločimo še tretji dejavnik, to je proces posredovanja vpliva.

Izvor vpliva predstavlja oseba, ki oddaja informacije, ki sprožijo spremembo objekta, imenovanega tudi cilj ali tarča vpliva. Ta je torej prejemnik, proces pa je prenos teh informacij od prvega k drugemu.

Nekateri v model socialnega vplivanja vključujejo tudi socialni kontekst, *»ki predstavlja okolje ciljnega delovanja, zadolžitve, pričakovanja, socialne norme in pravila, opredelitve (interpretacije) socialne situacije«* (Ule, 2005, str. 282). Vsi ti so v odnosu z značilnostmi vključenih oseb in namenom delovanja vpliva, vse komponente socialnega vpliva so namreč tesno povezane in soodvisne.

Zelo pomemben vidik socialnega vplivanja je tudi odpornost nanj. Pod tem pojmom razumemo posameznikovo avtonomnost, razmišljanje in vedenje, ki ni spremenjeno zaradi socialnih vplivov. Če upoštevamo možnost te sposobnosti ljudi, je socialno vplivanje ponovno nujno obojestransko, objekt vpliva ima namreč možnost, da se navkljub vplivu ne spremeni.

2.1.3 Normativno in informacijsko socialno vplivanje

Glede na sredstva delovanja, ki so torej predvsem vrednote, norme in pravila delovanja, lahko socialni vpliv razdružimo v dve vrsti. To sta informacijski vpliv, ki je posledica informacij in znanja, ter normativni vpliv, ki je posledica norm in pravil v socialnih situacijah. Medtem ko gre pri prvem za spremembo mišljenja osebe, ki zaradi tega spremeni svoje vedenje, je pri drugem sprememba lahko le zunanja, gre namreč zgolj za prilagajanje socialni situaciji zaradi pravil, ki izvirajo iz nje. Informacijsko in normativno socialno vplivanje sta leta 1955 ločila psihologa M. Deutsch in H. Gerard, delitev pa se uporablja še danes. (Bečaj, 1997, str. 220)

Pri normativnem vplivanju posameznik informacije ne sprejme zaradi njene objektivne natančnosti, ampak zato, ker se tako podredi delovanju skupine. *»Normativno socialno vplivanje je posledica želje po skladanju s skupino in preprečenju izstopanja v njej«* (Marcom Models, b. d.). Pomemben je torej odnos do nosilca informacije, ne pa tudi njena vsebina. Informacija povzroči le navidezno spremembo navzven.

Pri informacijskem vplivanju je obratno, gre za resnično sprejemanje informacij zaradi njihove vsebine, katere pomembnost prevlada nad odnosom do nosilca informacije. »*Informacijsko socialno vplivanje je posledica prepričanja, da imajo drugi ljudje, v dani situaciji, več znanja in strokovnosti, kot mi*« (Marcom Models, b. d.). Prevladuje predvsem, kadar so nam na voljo objektivni podatki in smo od socialne situacije pretežno neodvisni.

Z večanjem stopnje odvisnosti od situacije in manjšanjem količine nepristranskih podatkov narašča vloga normativnega vpliva, torej sledenje obnašanju skupine. Tudi ta pa je kljub pogostejši konstruktivnosti informacijskega vpliva pomemben v določenih situacijah. Ko dobivamo nezanesljive ali celo nasprotujoče si informacije, lahko normativni vpliv odpravi morebitne spore v skupini, kot nekaj pravega je sprejeta norma. Sklicevanje na normo lahko zmanjša uporabo moči in škodo, ki bi jo ta prinesla s seboj. (Ule, 2005, str. 284, 285)

2.1.4 Oblike socialnega vplivanja

Ločimo tri glavne oblike socialnega vplivanja, ki se razlikujejo predvsem po razlogu za posameznikovo spremembo vedenja ali razmišljanja. Te so konformnost, ubogljivost in poslušnost (Branscombe in Baron, 1977, str. 254, 255).

Konformnost, na katero se sicer nanaša moj eksperiment, zato ji kasneje posvetim več pozornosti, je oblika socialnega vplivanja, pri kateri posameznik svoje razmišljanje ali vedenje spremeni z namenom, da bi se skladalo s skupinskim. Sprememba se najpogosteje zgodi zaradi želje po sprejetosti ali da se oseba izogne izstopanju od ostalih, ki bi jo izpostavilo. Različne vrste konformnosti vodijo do različne stopnje dejanskega sprejemanja norm, ki jih konformna oseba začne upoštevati. Lahko gre za popustljivost zaradi normativnega ali za spreobrnitev zaradi informacijskega vplivanja. Sledenje večini iz kakršnegakoli razloga pa nima nujno le negativne konotacije, skladnost posameznikov v skupini je pogosto zelo koristna.

Če gre pri konformnosti za spremembo vedenja zaradi posrednega vpliva norm, pravil in vedenj, ki jih ima skupina, gre pri ubogljivosti in poslušnosti za spremembo vedenja zaradi zahtev drugih ljudi. Razlika med njima je, da gre pri ubogljivosti zgolj za prošnjo ali predlog drugih ljudi, pri poslušnosti pa do spremembe vedenja pride zaradi navodil in ukazov avtoritete.

Ubogljivost je pravzaprav torej socialno pristajanje na zahtevo le zaradi prizadevanja, da bi v socialni situaciji reagirali pravilno, in ne, ker se nam zahteva zdi resnično utemeljena in

smiselna. Čeprav jo obravnavamo kot ločeno obliko socialnega vplivanja, jo mnogi razumejo tudi kot eno od oblik konformnosti. Primeri ubogljivosti so recimo podpis peticije, za kar nas je prosila oseba v nakupovalnem središču, ne pa, ker se tudi sami zavzemamo za problem, ki ga ta razrešuje; odstop sedeža naključni osebi na avtobusu, za kar nas je ta prosila, sami pa njene potrebe nismo zaznali; darovanje denarja v dobrodne namene, k čemur nas je spodbudil prijatelj, samoiniciativno pa ne bi darovali. Ubogljivost je vsakršno obnašanje zgolj z razlogom izpolnjenja predlogov, prošenj ali želja drugih oseb v socialni situaciji, da bi ravnali pravilno in socialno zaželeno. Pri njej *»ni nujno vključena kakršnakoli grožnja ali kazen za neizpolnjeno vedenje – je predlog, ne ukaz«* (Sage Publishing, b. d.).

Poslušnost se od drugih oblik razlikuje po tem, da gre pri njej za spoštovanje navodil nekoga na položaju z več socialne moči, bolj kot za prizadevanje ustrežanja in sprejetosti v socialni skupini. Posameznik zaradi poslušnosti pogosto naredi stvari, ki jih brez zahteve avtoritete ne bi naredil. S sklicevanjem na avtoriteto so svoja dejanja opravičevali tudi mnogi zgodovinski zločinci. Znan je primer Adolfa Eichmanna (Cherry, 2023b), ki je v drugi svetovni vojni izvedel deportacijo Judov, kasneje pa je svoja dejanja skušal pojasniti z dejstvom, da je le izvrševal navodila svojih nadrejenih. Tu se seveda odpirajo številna etična vprašanja, prav Eichmannov primer pa je k raziskovanju poslušnosti vzpodbudil psihologa Stanleyja Milgrama. V svojih eksperimentih je ta skušal ugotoviti, ali bi ljudje res škodovali drugim, če bi jim to naročila avtoriteta.

Milgrama (1961) so zanimali že Ashevi eksperimenti, katerih rezultati so kazali, da se večina ljudi hitro podredi skupini, hotel pa je izvedeti, kako stran od lastnih prepričanj so ljudje v resnici pripravljeni iti. Kljub kritikam o nemoralnosti njegovih eksperimentov, v katerih so morali sodelujoči po navodilu prisotne avtoritete na ljudeh, ki so narobe rešili nalogo iz spominskih sposobnosti, izvesti sicer navidezne elektrošoke, je Milgram prišel do osupljivih spoznanj. Električna ljudje sicer v resnici ni stresla, a čeprav udeleženci eksperimenta tega niso vedeli, jih je bila večina (kar 65 %) pripravljena izvesti tudi najmočnejše šoke. *»Neposlušnost preizkušancu ne bi prinesla nobene materialne škode; sledila mu ne bi nobena kazen. Iz izjav in vedenja mnogih sodelujočih je bilo jasno, da pri kaznovanju žrtve ravnajo proti svojim vrednotam. Pogosto so izražali globoko neodobravanje o šokiranju sočloveka z elektriko, kljub njegovim ugovorom, nekateri pa so to dejanje označili kot neumno in nesmiselno. Kljub temu je večina sledila eksperimentalnim ukazom«* (Milgram, 1963, str. 376).

Čeprav Milgram ni uspel ustrezno kontrolirati vseh motečih dejavnikov, so podobne rezultate, ki kažejo na visoko stopnjo poslušnosti ljudi, pokazale tudi modernejše izvedbe podobnih eksperimentov (McLeod, 2025).

Pogoste zaželene vrednote sodobne družbe so avtonomnost, svoboda in odgovornost za lastna dejanja, zato je splošno prepričanje o podleganju socialnemu vplivanju negativno. Ne glede na pozitivne in negativne posledice, ki jih to v resnici prinaša, je pomembno dejstvo, da so vse oblike socialnega vplivanja veliko bolj prisotne v življenju vseh nas, kot se ljudje zavedamo.

2.2 Konformnost

Oblika socialnega vplivanja, ki je osrednja tema mojega eksperimenta, je konformnost, zato jo v tem podpoglavju opišem podrobneje.

2.2.1 Definicija, primeri in vzroki

Ljudje se v vsakdanjem življenju ves čas brez upiranja obnašamo v skladu z normami in pričakovanji družbe. Ko mora oseba, da lahko deluje po njih, spremeniti lastna stališča in orientacijo, torej popustiti socialnim pritiskom, to imenujemo konformnost. V posamezniku nastane notranji konflikt med lastnim razmišljanjem in razmišljanjem, ki ga vsiljuje skupina, konformnost pa je posledica tega konflikta, če se posameznik v prid pričakovanjem skupine odpove lastnemu mnenju (Ule, 2005, str. 311).

Konformnost je torej *»prilagoditev posameznikovih mnenj, sodb ali dejanj, tako, da ti postanejo skladnejši z (a) mnenji, sodbami in dejanji drugih ljudi ali (b) normami socialne skupine ali situacije«* (»conformity«, 2018).

S konformnostjo se srečujemo na številnih področjih življenja. Konformno je vedenje mladostnika, ki kljub zavedanju, da je to slabo zanj, zaradi pritiska vrstnikov uživa alkoholne pijače. Ko uslužbenec v podjetju glasuje za idejo le zato, ker so zanjo glasovali njegovi sodelavci, je njegovo vedenje konformno. Konformno je oblačenje v oblačila, ki so trenutno v trendu, odločanje za enako politično stranko kot družinski člani, čakanje v vrsti in ločevanje odpadkov. Kupovanje dobro oglaševanih izdelkov na socialnih omrežjih, smejanje šali, ker se ji smeji vsi ostali, vstajanje ob poslušanju državne himne in rokovanje z osebo, ki jo pravkar

spoznamo, so prav tako primeri konformnega vedenja. Konformnost je zagotovo najpogostejša oblika socialnega vplivanja, pogosto se namreč sploh ne zavedamo, da se v nasprotju z lastno presojo vedemo socialno sprejemljivo. Seveda obstaja mnogo primerov, ko je tako vedenje ne le socialno zaželeno, temveč tudi nujno za uspešno delovanje družbe, a kljub temu smo zaradi lastne konformnosti pogosto prikrajšani za svoje mnenje, odločitve, tako rekoč za svojo svobodo.

A zakaj se ljudje pravzaprav tako pogosto in ne da bi se tega v resnici zavedali, vedemo konformno? Podobno kot socialno vplivanje lahko tudi konformnost razdelimo na normativno in informacijsko. V obeh primerih gre za obnašanje v skladu z normami in pravili, le da jih pri normativni konformnosti upoštevamo zaradi popustljivosti, torej le navzven, informacijska konformnost pa vodi v spreobrnitev in z normami skupine se začnemo tudi strinjati. Normativna konformnost je posledica želje po ujemanju s skupino in občutku sprejetosti ali strahu pred izstopanjem, do informativne konformnosti pa pogosto pride, ko ima oseba premalo znanja in informaciji ter jih zato prevzame od skupine ali ko so norme in pravila dovolj smiselni in utemeljeni, da oseba začne verjeti vanje (McLeod, 2023d).

2.2.2 Oblike konformnosti

Vzrokov za konformno vedenje je več, več pa je tudi oblik konformnosti. Avstrijski psiholog Herbert Kelman je leta 1958 poimenoval tri (Kelman, 1958).

Kot prvo obliko konformnosti je razumel ubogljivost, pogosto imenovano tudi podrejanje. Podrejanje je lahko tudi oblika socialnega vplivanja, torej ločena od konformnosti, kar je odvisno od konteksta, v katerem jo obravnavamo. Pri ubogljivosti gre namreč za spremembo vedenja zaradi neposredne zahteve druge osebe, pogosto pa do nje pride ravno zaradi želje po skladanju s skupino ali strahu pred izstopanjem, torej kot pri konformnosti. Za posamezno obliko socialnega vplivanja gre torej, ko ubogljivost deluje v hierarhičnih odnosih ali odnosih med dvema osebama, v ostalih primerih, ko je razlog za spremembo socialna skupina, pa jo razumemo kot vrsto sicer najbolj površinske konformnosti.

»Ko posameznik odziv prevzame z ubogljivostjo, ga navadno izvaja le pri pogojih, ko ga nadzira vplivni dejavnik« (Kelman, 1958, str. 54). Od drugih oblik konformnosti se ubogljivost torej razlikuje po trajanju, traja le tako dolgo, kot traja situacija, ki jo sproži, in se ustavi, ko izgine neposredno socialno vplivanje. Oseba svoje vedenje spremeni le navzven, a se z njim ne poistoveti. Primer ubogljivosti kot oblike konformnosti je strinjanje posameznika z nekom, da je knjiga, ki mu je sicer všeč, slaba, in sicer zaradi zavedanja, da se knjiga večini v njuni socialni skupini ne zdi zanimiva.

Druga oblika konformnosti po Kelmanu je identifikacija ali istovetenje. Temelji na usklajevanju s pričakovanim obnašanjem za vzpostavljanje odnosa z drugo osebo ali skupino. »Ko posameznik odziv prevzame z identifikacijo, ga navadno izvaja le pri pogojih pomembnosti svojega odnosa do vplivnega dejavnika« (Kelman, 1958, str. 54). Do spremenjenega vedenja torej pride, ker se posameznik identificira z določeno socialno vlogo.

Primer identifikacije je eksperiment psihologa Philipa Zimbarda - Stanfordski zapori (Stanford University, b. d.), v katerem je udeležence naključno razvrstil v skupino zapornikov ali v skupino nadzornikov in jih postavil v imitacijo pravega zaporniškega okolja. Vsi so se zelo hitro podredili pričakovanemu obnašanju, eksperiment je pokazal, da »ljudje zlahka konformirajo pričakovanim socialnim vlogam, sploh če so te stereotipno zaznamovane« (McLeod, 2023c).

Zadnja oblika konformnosti, ki jo je imenoval Kelman, je internalizacija ali ponotranjenje. Ta oblika je dolgotrajna, gre namreč za spremembo vedenja posameznika, ker se ta s tem iskreno strinja. Tako vedenje postane njegov nov način razmišljanja, del njegovega vrednotnega sistema, saj verjame, da je pravilno. Internalizacija je zato najgloblja oblika konformnosti. »Ko posameznik odziv prevzame z internalizacijo, ga navadno izvaja le pod pogojem, da se mu zdi relevanten, ne glede na nadzor drugih ali pomembnost odnosa« (Kelman, 1958, str. 54). Ne gre torej za željo po odobravanju skupine ali strah pred izstopanjem, še vedno pa do konformnosti pride, ker posameznik tako vedenje zaznava pri enem ali več drugih posameznikov v socialni skupini. Primer internalizacije je na primer posameznik, ki se zaradi takega načina prehranjevanja svojih prijateljev pogosto prehranjuje vegetarijansko, s časom pa tudi sam prevzame njihov način razmišljanja. Zdaj se tako prehranjuje, ker sam verjame v pozitivne vidike in argumente vegetarijanstva.

2.2.3 *Nasprotje konformnosti*

Ljudje smo torej ves čas izpostavljeni socialnim pritiskom norm, pravil, pričakovanj in informacij, nanje pa se odzivamo zelo različno. Oblike konformnosti seveda niso edini načini reagiranja na pritiske skupine.

Proti-konformnost ali antikonformnost je reakcija z učinki, obratnimi od učinkov konformnosti oziroma podrejanju pritiskom. Čeprav posameznik na videz ohranja svoje razmišljanje, ga namreč zasebno vseeno spremeni, a tega ne priznava. Primer tega je na primer politik v določeni politični stranki, ki kljub temu, da javno še vedno zagovarja stališča svoje stranke, zaradi vplivov drugih strank in novih informacij svoje mnenje pravzaprav spremeni.

Popolnoma nasprotni s konformnostjo pa sta reakciji, ki ju imenujemo negativna konformnost in neodvisnost. (Ule, 2005, str. 314)

Negativna konformnost ali negativizem so vedenja in stališča posameznika, ki so ravno nasprotna od tistih, ki prevladujejo v skupini. Pogosto do take reakcije na socialni pritisk pride s procesom, s katerim se skuša manjšina bolj razlikovati od večine tako vztrajno, da pride do ravno nasprotnih stališč, kot jih imajo ostali. Primer tega je na primer mladostnik, ki skuša svojo samostojnost izpostaviti tako, da deluje nasprotno od pričakovanj svojih skrbnikov. Pogosto je negativna konformnost predvsem zunanja, četudi stališča posameznika ali manjšine zasebno niso tako ekstremno kontrastna z večinskimi.

Neodvisnost ali samostojno vedenje je *»vedenje, ki vsaj na videz ni posledica vpliva drugih ljudi. Do tega pride, ko se oseba upre težnji po konformnosti in poslušnosti«* (McLeod, 2023b). Posamezniki so dovolj avtonomni in prepričani v svoja stališča, da jih kljub temu da poslušajo druge, ne spremenijo.

Kadar posameznik svoje razmišljanje spremeni tako, da je enako razmišljanju večine, a to stori avtonomno in ne zaradi vplivanja skupine, govorimo o skladnosti, ki se od na prvi pogled podobne spreobrnitve razlikuje v tem, da je prišlo v tem primeru do sprememb zaradi samostojnega razmisleka in ne zaradi prilagajanja skupini.

2.2.4 Dejavniki, ki vplivajo na konformnost

Na to, kako zelo, če sploh, bo oseba v določeni situaciji konformna, vplivajo številni dejavniki, ki so jih Asch in drugi raziskovalci opazovali v svojih raziskavah. Razdelili so jih v tri skupine, to so individualni ali osebni dejavniki, situacijsko-socialni dejavniki in družbeno-zgodovinski dejavniki (Ule, 2005, str. 315).

Individualni dejavniki povzročajo razlike v konformnosti med posamezniki, torej, da *»nekateri osebe zelo hitro podležejo pritisku skupine, druge pa vztrajajo pri svojih mnenjih in so odporne na socialne pritiske«* (Ule, 2005, str. 315). Taki dejavniki so različne osebne lastnosti. Manj konformni so bolj ustvarjalni ljudje, čustveno labilni ljudje z nizko samopodobo pa konformnosti podležejo pogosteje. Ljudje z več samozavedanja in zaupanja vase so veliko bolj avtonomni in prepričani v svoja stališča. Večjo stopnjo konformnosti dosežejo tudi ljudje z večjo stopnjo anksioznosti in drugih lastnosti nevrotičnosti, imajo namreč veliko težnjo po socialnem sprejemanju.

Osebni dejavnik pa je tudi spol. Med osebami moškega in ženskega spola raziskave opazajo majhne razlike, a tudi te so vedno tudi pod vplivom vseh ostalih dejavnikov. Nekoliko višjo konformnost sicer odkrivajo pri ženskah, ki zaradi dejavnikov socializacije bolj kot moški težijo k ustvarjanju skladnosti v skupini, vendar odstopanja med spoloma niso znatna. (Jhangiani in Tarry, 2022, str. 374, 375)

Kljub vsem razlikam med posamezniki, *»je vpliv individualnih dejavnikov na konformnost manjši od vpliva situacijskih dejavnikov, ki jih opisujem v nadaljevanju«* (Jhangiani in Tarry, 2022, str. 373).

Iz tega, kakšna je skupina, v kateri je oseba, izhajajo situacijsko-socialni dejavniki. Večja možnost za konformnost skupini obstaja, če je skupina v svojih stališčih enotna. Že odstopanje mnenja ene osebe od mnenja skupine povzroča manjše možnosti za konformnost. Stopnja privlačnosti pripadanja skupini za osebo, torej stopnja ugodnosti, ki jih ta v skupini prejme, vpliva na stopnjo njenega prilagajanja tej skupini. Pomembna dejavnika sta tudi velikost in pomembnost skupine, veliko večji pritisk za konformnost namreč ustvarjajo skupine z več člani ali skupine sestavljene iz pomembnih posameznikov, kot so strokovnjaki svojih področij ali voditelji. Možnosti za konformizem se zelo povečajo tudi, če je situacija nejasna, posamezniki so tako manj prepričani in iščejo odgovore v mnenjih ostalih, povečajo pa se tudi, ko gre za trajnejšo skupino, ki sodeluje več časa (Ule, 2005, str. 315, 316).

Ključni za konformnost posameznikov so tudi družbeno-zgodovinski dejavniki, ki se razlikujejo med socialnimi skupinami. Če konformnost v določeni družbi ni zaželeno, je stopnja konformnih ljudi v tej družbi nižja, če gre za okolja z veliko svobodomiselnimi gibanji, ki odklanjajo norme in tradicijo, je lahko povečana celo stopnja antikonformnosti (Ule, 2005, str. 317).

2.3 Aschevi eksperimenti

Konformnost je zaradi svoje prisotnosti v vsakdanjem življenju zelo pogosto obravnavana tema v socialni psihologiji. Kljub nekolišnim odstopanjem med različnimi avtorji so temelj skoraj vseh raziskav na tem področju Aschevi eksperimenti, ki jih je izvajal v petdesetih letih prejšnjega stoletja.

2.3.1 *Solomon Asch*

Solomon Eliot Asch (1907 – 1996) je bil ameriški psiholog, najbolj znan kot eden začetnikov socialne psihologije. Med drugo svetovno vojno se je začel ukvarjati z vplivi propagiranja in vsiljevanja mnenj na ljudi, deloval pa je tudi kot profesor na več fakultetah, med drugim tudi na Swathmorski. V začetku petdesetih let prejšnjega stoletja je izvedel svoje najbolj znane eksperimente konformnosti, na koncu šestdesetih let pa je imel naziv profesorja psihologije in direktorja na Inštitutu za kognitivne študije univerze Rutgers. Na Harvardu je bil mentor Stanleya Milgrama, ki je temelj za svoje raziskave poslušnosti med drugim črpal prav iz njegovih eksperimentov. Ti so še danes izrednega pomena za raziskovalce na področju socialnega vplivanja in konformnosti, ki se vedno znova vračajo k njim. Kljub svojim ugotovitvam o negativnih vplivih konformnosti na družbo je Asch ohranjal mnenje, da lahko podrejanje normam skupine vodi tudi do pozitivnih rezultatov. (Cherry, 2023a)

2.3.2 Osnovni eksperiment ali eksperiment s črtami

Osnovni eksperiment Aschevega raziskovanja je bil eksperiment, v katerem je morala skupina osmih posameznikov med tremi možnostmi na kartonu, ki jim ga je pokazal eksperimentator, izbrati črto, ki je enako dolga kot podana črta na drugem kartonu. Dobili so 18 takih nalog z različnimi dolžinami črt, naloge pa so bile zelo nazorne in preproste. Svoje odgovore so morali povedati javno, vedno v takem vrstnem redu, kot so sedeli. Sedem od teh posameznikov je sodelovalo z eksperimentatorjem, dobili so navodila, na katere naloge in s katero možnostjo naj enotno odgovorijo napačno. Tako so predstavljali večino, posameznik, ki je predstavljal edino resnično poskusno osebo, pa se je soočil z odstopanjem svojega mnenja od njihovega. Asch je tako situacijo opisal kot »manjšina enega sredi soglasne večine«, poskusne osebe pa je naslavljal kot »kritične subjekte« (Asch, 1951). Taki posamezniki, po Ashevem mnenju mnogi tudi prvič v svojem življenju, so doživeli, da se je enotno mnenje vseh drugih v skupini razlikovalo od njihovega lastnega zaznavanja.

Glavne lastnosti eksperimenta so bile:

1. podvrženost kritičnega subjekta nasprotujočima si silama lastnega zaznavanja povsem jasnega pojava in enotnega mnenja ostalih enakovrednih posameznikov;
2. neposrednost situacije zaradi fizične prisotnosti večine;
3. nezmožnost kritičnega subjekta za umik iz situacije in prisila k izbiri enega odgovora in
4. samostojnost situacije in posledična nezmožnost kritičnega subjekta za izogibanje konfliktu s sklicevanjem na okoliščine zunaj eksperimentalnih (Asch, 1951).

Eksperiment je potekal hitro, tekoče in brez dopuščanja daljšega razmisleka, zato so bili kakršnikoli dvomi v celotno situacijo le redko prisotni.

Da bi ugotovil, ali so tisti posamezniki, ki so popustili in se prilagodili mnenju večine, to storili zavedno, ker niso želeli izstopati, ali ker so zares začeli dvomiti v svoje zaznavanje in dopuščati pravilnost mnenja večine ter zakaj so ostali posamezniki svoje mnenje ohranili, je reševanju nalog neposredno sledil intervju, proti koncu katerega so bili udeleženci seznanjeni tudi z resničnim namenom eksperimenta.

Sodelovalo je 50 kritičnih subjektov, tako oni kot tudi sodelujoči v vlogi posameznikov v večini so bili moški študenti.

Eksperiment je vključeval tudi kontrolno skupino, ki jo je sestavljalo 37 posameznikov. Ti so reševali enake naloge kot tisti v eksperimentalni skupini, le da so odgovarjali individualno in pisno. S kontrolno skupino je Asch zagotovil, da je povprečna oseba te naloge sposobna rešiti pravilno, sodelujoči v tem delu eksperimenta so se namreč za pravilne odgovore odločali v kar 99 % primerov (Asch, 1951).

2.3.3 Aschevi rezultati in ugotovitve

Rezultati Ashevega eksperimenta so nedvoumno kazali na premikanje posameznikov kritične skupine proti večini, torej na konformno vedenje, vse napake so namreč bile skladne z napačnimi odgovori ostalih v skupini.

68 % oseb iz kritične skupine je odgovorilo pravilno kljub odstopanju od večine in četrtna posameznikov je ostala popolnoma samostojna in pravilno odgovorila na vsa vprašanja. Kontrastno s tem pa je ena tretjina preizkušancev na polovico ali več nalog odgovorila narobe. Kljub temu da so sodelujoči z eksperimentatorjem narobe odgovorili na 12 nalog, jim nihče ni sledil popolnoma, največje število narejenih napak skladnih z večino je bilo 11. Toliko jih je naredil le en posameznik, število oseb, ki so naredile določeno število napak, je prikazano v tabeli 1, ki je povzeta iz Ashevega poročila o eksperimentu. V tabeli je prikazano tudi število napak oseb v kontrolni skupini, skoraj vsi so na vse naloge odgovorili pravilno.

število kritičnih napak	kritična skupina (50 oseb)	kontrolna skupina (37 oseb)
0	13	35
1	4	1
2	5	1
3	6	0
4	3	0
5	4	0
6	1	0
7	2	0
8	5	0
9	3	0
10	3	0
11	1	0
12	0	0

Tabela 1: Rezultati osnovnega Aschevega eksperimenta (Asch, 1951)

Na podlagi prej omenjenih intervjujev, ki jih je Asch s sodelujočimi izvedel po odgovarjanju na naloge, je številske podatke o odstotku konformnih ljudi nadgradil še z ločevanjem več vzrokov za konformno oziroma nekonformno obnašanje, ki so med odgovarjanjem vodili posameznike. Opazne so bile namreč razlike v nebesedni komunikaciji med eksperimentom, in sicer ne le med konformnimi in samostojnimi, temveč tudi med posamezniki vsakega ekstrema posebej.

Samostojne posameznike je Asch razdelil v tri kategorije samostojnosti:

1. samostojnost, ki temelji na zaupanju v lastno zaznavanje in izkušnje;
2. samostojnost zaradi zadržanosti in občutka nujnosti po ohranjanju avtonomije
3. samostojnost kljub dvomom zaradi občutka nujnosti ustreznega soočanja z nalogo (Asch, 1951).

Pri prvi gre predvsem za moč kljubovanju nasprotij z večino, kljub temu da posamezniki pri tem doživljajo čustven konflikt. *»Kljub temu da so občutljivi na skupino in doživijo konflikt, pokažejo odpor pri soočanju s tem, kar se kaže v njihovem nenehnem zanašanju na lastno zaznavanje in v efektivnosti, s katero se otresajo represivne opozicije skupine«* (Asch, 1951, str. 183). Posamezniki druge skupine situacije ne zaznavajo tako čustveno, njihove reakcije pa so posledica eksplicitnega občutka *»nujnosti po tem, da so samostojni«* (Asch, 1951, str. 183).

Tretji podobno čutijo občutek nujnosti, a pri njih gre za *»nujnost o ustreznem reševanju naloge«* (Asch, 1951, str. 183) Kljub temu da čutijo napetost drugačne večine, jih težnja po pravilnem soočanju z nalogo vodi do sledenja lastne presoje.

Ljudi, ki so odgovarjali konformno je Asch razdelil v naslednje kategorije:

1. popačenje zaznave zaradi stresa pritiska večine;
2. popačenje presoje zaradi pomanjkanja samozavesti in
3. popačenje dejanja z zavedanjem zaradi strahu pred izstopanjem.

V prvo skupino, v katero sicer spada najmanj posameznikov, sodijo tisti, ki se sploh ne zavedajo, da *»je skupina zamenjala ali popačila njihova prepričanja«* (Asch, 1951, str. 183). Zaradi odgovorov skupine začnejo te odgovore tudi sami iskreno zaznavati kot pravilne.

Tudi druga skupina ne deluje popolnoma z zavedanjem, kljub temu da ne začnejo zaznavati v skladu z napačnimi odgovori skupine, namreč začnejo verjeti, da je mnenje drugih pravilno in privzamejo, da so njihove zaznave napačne. *»Trpijo za primarnim dvomljenjem in pomanjkanjem samozavesti; na podlagi tega čutijo močno težnjo po priključitvi k večini«* (Asch, 1951, str. 184). Takih posameznikov je največ.

Pripadniki zadnje skupine se za napačen odgovor odločijo, kljub temu da ohranijo zavedanje, da se z njim ne strinjajo. Vedo, kaj zaznavajo in kaj je pravi odgovor, a se zaradi strahu po izstopanju in po tem, da bi delovali pomanjkljivo. *»Potlačijo lastne zaznave in kot svoje mnenje predstavijo mnenje večine, z zavedanjem kaj počnejo«* (Asch, 1951, str. 184).

Te kategorije poudarjajo, da tako samostojnost kot tudi konformnost izhajata iz različnih psiholoških dejavnikov, ki se zelo razlikujejo med posamezniki.

»Opisane kategorije, ki temeljijo izključno na odzivih preizkušancev na pogoje eksperimenta, so opisne in ne skušajo razložiti, zakaj se je določen posameznik odzival na določen način« (Asch, 1951, str. 184), je poudarjal Asch, ko je napovedoval nadaljnje natančnejše raziskave o temeljih individualnih razlik.

2.3.4 Različice osnovnega eksperimenta s črtami in dodatne ugotovitve

Po izvedbi in analizi osnovnega eksperimenta s črtami je Asch prišel do zaključka, da na konformnost vplivata dve široki skupini pogojev, zunanji in osebni pogoji. Preučevanju teh je Asch namenil različne variacije osnovnega eksperimenta (Asch, 1951).

Najprej se je osredotočil na vpliv enotnosti večine. Izvedel je eksperimente, v katerih je poskrbel, da je opazovana oseba imela partnerja oziroma nekoga, ki se je strinjal z njegovimi od skupine odstopajočimi odgovori. Dokazal je, da je konformnost v neenotni skupini nižja, z eksperimenti, v katerih je uporabil manj številčno enotno večino, pa je dokazal tudi, da je konformnost višja v manjši skladni skupini kot v neenotni skupini. Z eksperimenti, v katerih je partnerja po določenem času »odvzel« oziroma je ta začel odgovarjati enotno s skupino, je pokazal, da je tudi poskusna oseba takrat pogosteje postala konformna, v obratni situaciji, kjer se je partner pojavil komaj nekaj časa po začetku eksperimenta, pa so posamezniki večkrat postali samostojni.

Naslednji dejavnik, katerega vpliv je raziskoval, je bila velikost večine. Prisotnost ene osebe z drugačnim mnenjem je konformnost skoraj izničila. Ob prisotnosti dveh drugače mislečih je konformno odgovarjalo več ljudi, najvišja stopnja konformnosti pa se je pojavila ob večini, sestavljeni iz treh posameznikov. Takrat je bila zelo podobna konformnosti v skupini s še štirimi, osmimi ali šestnajstimi posamezniki. Zanimive so bile tudi ugotovitve v obratni situaciji, ko je večino predstavljala skupina naključnih, poskusnih posameznikov, ki so se soočili z eksperimentatorjevim sodelavcem, ki je odgovarjal narobe. Ko je to manjšino sestavljala eden so ostali reagirali posmehljivo, skoraj zaničljivo, med tem ko se na manjšino, ki je odgovarjala narobe, sestavljeno iz treh posameznikov, niso pretirano odzvali.

Asch se je ukvarjal tudi z dejavniki situacije eksperimenta. Raziskoval je vpliv stopnje neskladja s pravilnim odgovorom in ugotovil, da ekstremnost nepravilnega odgovora na konformnost sicer znatno ne vpliva, vpliva pa na povečanje števila odločitev za vmesno možnost, torej tisto, ki ni ne pravilna in ne ekstremno napačna. Razlika v pogostosti konformnosti se je pokazala tudi, ko je večina odgovarjala z »bolj napačnim«, ekstremnejšim odgovorom, en posameznik pa je narobe odgovarjal z zmernejšim odgovorom, bolj podobnim pravilnemu. Takrat se je sicer nekoliko zmanjšala stopnja konformnosti, predvsem pa je poskusna oseba večkrat odgovorila z zmernejšim napačnim odgovorom kot z ekstremnejšim. Ugotavljal je tudi vpliv jasnosti naloge in ugotovil, da manj jasne naloge pogosto vodijo do krepitve teženja k večini.

Raziskoval je tudi vpliv individualnih oziroma osebnih vzrokov na konformnost. Posamezniki, ki so bolj samozavestni in samostojni, so, v nasprotju s tistimi, ki so negotovi in tesnobni, veliko manj podvrženi konformnosti. Konformnost je višja tudi, ko posamezniki predstavnik večine doživljajo kot pomembnejše in boljše od sebe.

Ne glede na vse dejavnike je Asch ugotavljal tudi, da je stopnja konformnosti veliko nižja, ko posamezniki ne odgovarjajo javno.

Ena pomembnih Aschevih ugotovitev izhaja iz nebesedne komunikacije in počutja sodelujočih med eksperimentom. Tudi večina tistih, ki so ostali samostojni in odgovarjali pravilno, namreč ni bila ravnodušna v odnosu s skupino. Enotna večina je povzročala zmedenost, stres in notranje konflikte, skratka občutljivost posameznika na socialni vpliv večine.

2.3.5 Kritike Aschevih eksperimentov

Kljub pomembni vlogi Aschevih eksperimentov na razumevanje konformnosti so bili ti deležni mnogih kritik. Večina njih se je osredotočala na nezmožnost prenosa ugotovitev na vsakdanje življenje. *»Kako pogosto se soočamo s presojanjem, kot pri Aschu, kjer je odgovor očiten?«* (McLeod, 2023a). Eksperimenti niso potekali le v režiranem okolju, temveč so tudi preizkušali le osebe iste starosti, spola in družbenega okolja ter zahtevali reševanje preprostih nalog, s kakršnimi se v resničnem življenju ne srečujemo. Asch je to utemeljil s tem, da je lahko le na tak način dobil pogoje, v katerih je lahko dovolj nadzoroval vse spremenljivke, da je resnično preverjal konformnost.

Kritiki so poudarjali tudi vpliv socialne situacije v ZDA v času izvajanja eksperimentov. »V petdesetih je bila Amerika precej konservativna ... proti vsem, ki so simpatizirali s pogledi leve« (McLeod, 2023a), konformnost pa je bila ena od vrednot, ki so bile pričakovane in zaželeno, kar bi lahko vplivalo na rezultate, ki bi lahko kazali na višjo stopnjo konformnosti, kot je v svetu resnično prisotna danes.

Znaten del kritik se je ukvarjal tudi z etičnimi problemi eksperimenta, ki je sodelujoče postavljajl v stresne situacije. Posamezniki hkrati tudi niso poznali pravega namena eksperimenta, ki so se ga udeležili. Ne glede na to je več oseb po eksperimentu povedalo, da ga doživljajo kot koristnega, poučnega in izredno pomembnega za večanje zavedanja o konformnosti v družbi.

2.4 Vprašanje negativne konotacije konformnosti in aktualizacija

»Bi skočil z mosta, če bi to storili vsi ostali?« je pogosto vprašanje iz vsakdanjega življenja, s katerim pogosto tudi nezavedno opozarjamo na konformnost kot nekaj slabega, nezaželenega, nekaj, kar posameznika prikrajša za avtonomno razmišljanje in presojo svojega vedenja. Mnogokrat jo torej razumemo kot negativno, kljub temu pa temu ni nujno tako. Negativni aspekti konformnosti so gotovo prisotni, kadar nastane zaradi strahu pred izstopanjem ali ima negativne posledice, pozitivna posledica konformnosti pa je predvsem zmožnost skladnega in zato produktivnega delovanja skupine, kot je na primer sledenje prometnim predpisom.

Asch je kljub vsemu verjel, da ima kljub nekolikšni pomembnosti za skupinsko delovanje, ki seveda ni zanemarljiva, konformnost predvsem negativno konotacijo. Ker gre pri konformnosti pogosto za ravnanje skladno z večino kljub lastnemu mišljenju, je menil, da posameznik nosi odgovornost, da svoje drugačne poglede na situacijo deli z ostalimi. To je edina pot do učinkovitega delovanja družbe. (Bečaj, 1997, str. 254)

Problemi konformnosti so znatno prisotni tudi v sodobnem svetu. Ob prisotnih verskih, rasnih, političnih, etničnih in drugih konfliktih pomembno vlogo v življenju večine igrajo tudi mediji, katerih glavna naloga je širjenje informacij, kar jim omogoča mnogo možnosti za spodbujane konformnosti. S širjenjem lažnih novic, vplivanjem socialnih omrežij in drugimi problemi se v svoji knjigi Konformnost (v izvirniku »Conformity«) med drugim ukvarja tudi Cass R. Sunstein, ki meni, da je v ozadju vsega tega prav konformnost, razumevanje nje pa navaja kot ključno za orientacijo v sodobnem razdeljenem svetu (Jilani, 2019).

Eno največjih vlog pri vplivanju na družbo in posledično tudi konformnost pa imajo zagotovo socialna omrežja. Ljudje sledijo popularnim mnenjem in sodelujejo v različnih izzivih, ki so v trendu. Primerjajo se z drugimi uporabniki, pomembni so predvsem vplivneži, že zgolj njihovo ime namreč opozarja na njihov vpliv na množice. Socialna omrežja so postala povsem vsakdanji način deljenja bolj ali manj osebnih informacij, širjenja razmišljanj, oglaševanja in nenazadnje tudi preživljanja prostega časa, ne da bi se zavedali, da smo v ozadju vsega tega, prepogosto pod vplivom, ki se mu konformno prilagajamo.

Pomanjkanje kritičnega razmišljanja je problematično tudi pri izbiranju političnih strank in opredeljevanju do moralnih problemov. Konformnost mnenju večine lahko vodi do diskriminacije in drugih oblik negativnega obravnavanja okolice, kar predstavlja veliko nevarnost za delovanje družbe.

Zavedati se je skratka treba, da je konformnost zelo prisotna med nami, le z zavedanjem, da v širokem spektru situacij samo sledimo socialni skupini v kateri živimo, lahko ohranjamo avtonomno in kritično mišljenje, ki nas vodi do učinkovitega delovanja.

3 METODOLOGIJA EKSPERIMENTA

Eksploiment je osnovan na Aschevem eksperimentu konformnosti (1951), ki ga predstavljam v teoretičnem ozadju.

3.1 Vzorec

V eksperiment je vključenih 20 dijakov splošnega gimnazijskega programa, 5 iz vsakega letnika. Polovica dijakov je ženskega in polovica moškega spola, iz 4. letnika 3 ženske in 2 moška, iz 3. letnika 2 ženski in 3 moški, iz 2. letnika 2 ženski in 3 moški ter iz 1. letnika 3 ženske in 2 moška.

Sodelujoči so vedno naključno izbrani dijaki, ki privolijo k nekaj minutni zapustitvi rednega pouka in k sodelovanju.

3.2 Metoda in pripomočki

Raziskovanja se lotim z metodo eksperimenta. Opazujem učinek socialnega vpliva oziroma enotne večine, ki ima objektivno napačno mnenje na zaznavanje, mišljenje in vedenje posameznika.

Oprelim spremenljivke. Neodvisno spremenljivko predstavlja prisotnost enotne večine, odvisno spremenljivko pa zaznavanje, mišljenje in vedenje posameznika. Spremenljivke, ki bi lahko bile moteče so predvsem objektivnost nalog, enostavnost nalog in prepričljivost situacije, ki vključuje hitrost odgovarjanja, prepričljivost odgovarjanja, prepričljivost izbire skupine, prepričljivost predstavitve (lažnega) namena eksperimenta itd.

Strukturiram kontrolno skupino, ki jo sicer podrobneje opišem v samostojnem podglavju.

Pri eksperimentu uporabljam PowerPoint predstavitev z osemnajstimi preprostimi nalogami izbirnega tipa, prenosni računalnik za zapisovanje podatkov in vprašalnik, ki ga uporabim za natančnejši vpogled v vzrok določenega načina reagiranja posameznikov.

3.3 Priprava eksperimenta

Da je eksperiment uspešen, je treba kontrolirati veliko dejavnikov. Gre namreč za eksperiment, pri katerem je pomembno, da poskusne osebe ne vejo, kaj se v resnici dogaja. Situacija mora delovati povsem prepričljivo, saj lahko eksperiment le tako preverja konformnost in ne česa drugega. Zato je potrebna temeljita priprava.

Najprej pripravim naloge. Ker so naloge s črtami Aschevega eksperimenta, iz katerega izhajam, zelo znane (z njimi se srečamo tudi pri pouku) in predstavljajo asociacijo na konformnost, se odločim, da naloge ustvarim na način preprostih primerjalnih in logičnih ugank, ki ne spominjajo neposredno na Ascheve eksperimente, hkrati pa služijo enakemu namenu.

Ustvarim naloge, jim določim prave odgovore in odgovore, s katerimi odgovarja večina. Ti so pri zadnjih 12 nalogah napačni, izberem pa napačen odgovor, ki je manj ekstremen. Uporabljene naloge pa so v prilogi 1.

Sledi priprava vprašalnikov, ki jih oblikujem po principu Aschevih intervjujev, ki jih je s sodelujočimi opravil po reševanju nalog. Želim izvedeti, zakaj so se posamezniki odzvali na določen način. Oblikujem dva vprašalnika, enega o vzroku konformnega in enega o vzroku nekonformnega vedenja. Vprašalnika sta v prilogi 2.

Nato zberem skupino dijakov, ki mi pri eksperimentu pomaga. Izberem skupino, sestavljeno iz štirih dijakov ženskega in štirih dijakov moškega spola, ki obiskujejo različne letnike. Seznanim jih z namenom eksperimenta, jih prosim, da tega zadržijo zase, in jim povem, s katerimi odgovori naj odgovarjajo na naloge.

3.4 Potek eksperimenta

Sodelujočim, ki jih odpeljem iz njihovega razreda, na poti do učilnice, v kateri poteka eksperiment, na kratko predstavim namen svojega eksperimenta, ki je pravzaprav le pretveza resničnega namena. Obrazložim jim, da gre za preverjanje vidno-zaznavnih sposobnosti in da bodo morali odgovoriti na 18 nalog izbirnega tipa. Povem tudi, da za izvedbo eksperimenta potrebujem skupino devetih dijakov različnih razredov, da je 7 dijakov, ki čakajo v učilnici, že izbranih in da za njimi izberem še enega. Ko jih privedem do učilnice, jih prosim, da sedejo, na naslednji (predzadnji) prosti stol v vrsti. V učilnici je vrsta devetih stolov (prvih 7 že zasedenih), na interaktivni tabli pa je za večjo prepričljivost prikazana prosojnica z naslovom *Vidno-zaznavne sposobnosti mladih*. Rečem, da grem po še zadnjega dijaka, in se nekaj minut kasneje vrnem skupaj z njim. Tudi tega prosim, da sede na naslednji (zadnji) prosti stol v vrsti.

Ko vseh 9 dijakov sedi v vrsti v učilnici, jim povem, da bodo v vedno enakem vrstnem redu povedali, kateri odgovor je pravilen. Prosojnice z nalogami bodo prikazane na interaktivni tabli, izbirali pa bodo med odgovori A, B in C.

Dijaki, ki so že v učilnici, in dijak, po katerega grem nazadnje, pravzaprav sodelujejo z mano. Medtem ko se delamo, da so tudi oni le naključno izbrani sodelujoči, oni namreč poznajo pravi namen eksperimenta. Dogovorjeni smo, da na zadnjih 12 od 18 vprašanj odgovorijo z enakim napačnim odgovorom, ki ga določimo v naprej. Imajo navodila, da ustvarjajo vtis, kot da so tudi oni le naključno izbrani in kot da tudi oni naloge rešujejo sproti.

Določim vrstni red odgovarjanja tako, da je dejanska poskusna oseba predzadnja na vrsti za odgovarjanje in začnem projicirati naloge drugo za drugo, vmes počakam, da sodelujoči po vrsti odgovorijo. Zraven mene je še dijak, ki sproti zapisuje odgovore dejanske poskusne osebe.

Po odgovorjenih vseh nalogah končno tudi dejanski poskusni osebi razkrijem pravi namen eksperimenta. Razložim situacijo in jo glede na njene odgovore prosim, da izpolni ali vprašalnik o ozadju odločitve za konformno ali vprašalnik o ozadju odločitve za nekonformno vedenje, glede na število njenih napak skladnih z večino. Poskusno osebo prosim tudi, da pravi namen eksperimenta zadrži zase.

3.5 Kontrolna skupina

Pri kontrolni skupini odstranim učinek neodvisne spremenljivke, torej vpliva enotne večine z očitno napačnim mnenjem. Preverjam, ali so naloge res tako preproste, da je pri ljudeh, ki so skupaj z večino odgovarjali narobe, dejansko prišlo do popačenja odziva zaradi učinka konformnosti, ne pa zaradi preveč zahtevnih nalog.

V kontrolni skupini sodeluje 39 dijakov splošne gimnazije različnih starosti in spola, ki na iste naloge kot sodelujoči v eksperimentalni skupini odgovarjajo vsak zase z obkroževanjem pravilnega odgovora na listu papirja. Delovni list, ki ga rešujejo sodelujoči v kontrolni skupini je v prilogi 3.

4 REZULTATI

Med eksperimentom posamezne odgovore vseh dijakov v eksperimentalni skupini, vključno z njihovim spolom in letnikom beležim v tabeli. Tabela z vsemi podatki je v prilogi 4.

4.1 Napake, skladne z večino

Kot konformne označim tiste poskusne osebe, ki skladno z večino narobe odgovorijo na vsaj polovico dvanajstih nalog, na katere narobe odgovori tudi večine. Tako se kot konformnih pokaže 8 od 20 poskusnih oseb, torej kar 40 %.

Večina napačnih odgovorov je skladna z napačnimi odgovori večine. Za napačen odgovor, ki se razlikuje od odgovora večine, se odločita le 2 osebi. Ena oseba ženskega spola iz 4. letnika se za napačen odgovor odloči že pri prvi nalogi, kjer večina sicer še odgovarja pravilno, ena oseba ženskega spola iz 3. letnika pa napačen odgovor, neskladen z večino, izbere pri 17. nalogi. Nobena od teh se v eksperimentu ne izkaže kot konformna, zato ti napaki ne vplivata na rezultate eksperimenta.

Nekonformne osebe (posamezniki, ki se za napačen odgovor, skladen z večino, odločijo do 5-krat) se najpogosteje za napačen odgovor odločijo le enkrat. Konformne osebe (posamezniki, ki se za napačen odgovor, skladen z večino, odločijo vsaj 6-krat) se za napačen odgovor najpogosteje odločijo kar 11-krat. Popolnoma samostojni ostaneta 2 osebi, 2 osebi pa se popolnoma podredita večini in vedno odgovarjata skladno z njo.

Koliko oseb se za napačen odgovor skladen z večino odloči kolikokrat je prikazano v tabeli 2.

Število napak, skladnih z večino	Število oseb iz eksperimentalne skupine	Delež vseh oseb iz eksperimentalne skupine	
0	2	10 %	Nekonformni
1	5	25 %	
2	2	10 %	
3	1	5 %	
4	2	10 %	
5	0	0 %	
6	0	0 %	Konformni
7	0	0 %	
8	0	0 %	
9	0	0 %	
10	2	10 %	
11	4	20 %	
12	2	10 %	

Tabela 2: Število oseb, ki naredijo določeno število napak

Pri različnih nalogah skladno s skupino narobe odgovori različen delež oseb iz eksperimentalne skupine. Podatki o tem so prikazani v tabeli 3, vključeni pa so seveda le podatki od sedme naloge naprej, saj so na prvih šest nalog pripadniki večine odgovarjali pravilno.

Zaporedna številka naloge (vključene naloge, na katere večina odgovori narobe)	Delež vseh oseb iz eksperimentalne skupine, ki odgovorijo narobe, skladno z večino
7.	50 %
8.	40 %
9.	65 %
10.	20 %
11.	45 %
12.	45 %
13.	30 %
14.	40 %
15.	50 %
16.	40 %
17.	75 %
18.	40 %

Tabela 3: Delež vseh oseb, ki na posamezno nalogo skladno z večino odgovorijo narobe

4.2 Vprašalnik o vzroku za določen odziv

4.2.1 *Nekonformno vedenje*

Za odgovor A (samostojno odgovarjanje zaradi samozavesti, brez dvomov) se odloči 7 od 12 oseb, torej 58 % oseb, ki so večinoma odgovarjale samostojno. 5 oseb oziroma 42% se odloči za odgovor B (samostojnost zaradi občutka nujnosti ustreznega soočanja z nalogo, kljub dvomom). Za odgovor C (samostojnost zaradi občutka nujnosti ohranitve te) se ne odloči nihče.

4.2.2 Konformno vedenje

4 od 8 oseb, ki so večinoma odgovarjale narobe, skladno z večino, torej 50 %, se odloči za odgovor A (konformnost kljub zavedanju pravilnega odgovora zaradi strahu pred izstopanjem). Za odgovor B (konformnost zaradi spremembe mnenja zaradi drugačnega mnenja večine) se odločijo preostale 4 osebe oziroma 50 %. Za odgovor C (napačno odgovarjanje zaradi takega prepričanja že ves čas) se ne odloči nihče.

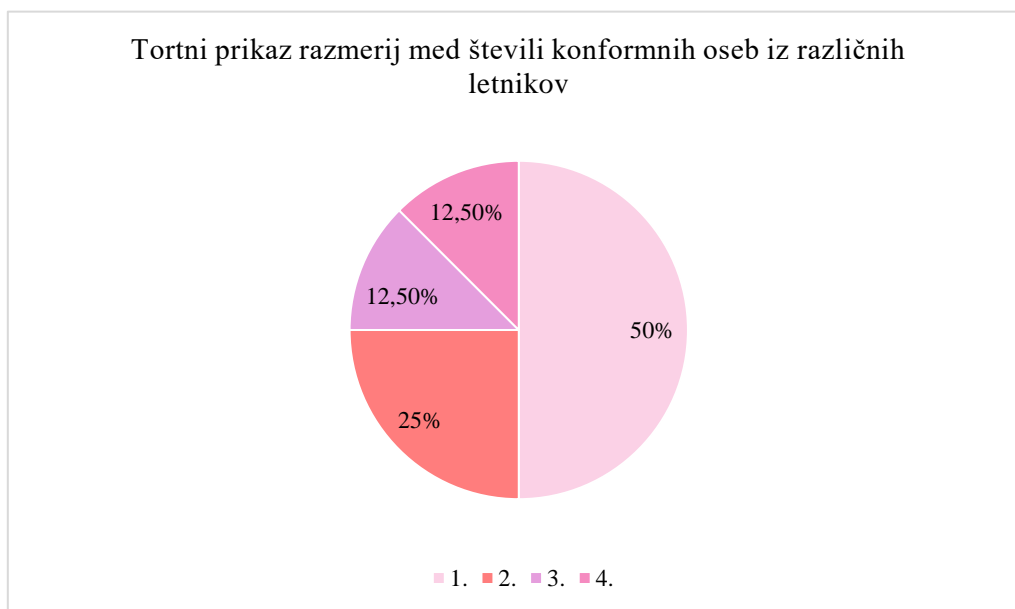
4.3 Konformnost dijakov različnih letnikov

Med dijaki 4. letnika konformno odgovarja 1 oseba, prav tako tudi med dijaki 3. letnika. Med dijaki 2. letnika sta konformni 2 poskusni osebi, med dijaki 1. letnika pa so konformne 4. V tabeli 4 so predstavljeni deleži poskusnih oseb iz posameznega razreda, ki so reagirale konformno, in deleži, ki jih konformne osebe iz posameznih letnikov predstavljajo med vsemi konformnimi osebami.

Letnik	Delež konformnih oseb med osebami posameznega letnika	Delež konformnih oseb med vsemi konformnimi osebami
1.	80 %	50 %
2.	40 %	25 %
3.	20 %	12,50 %
4.	20 %	12,50 %

Tabela 4: Deleži konformnih oseb glede na letnik

Največ konformnih oseb, kar polovica, so dijaki 1. letnika. Četrtnina konformnih oseb je iz 2. letnika, četrtnina pa iz 3. in 4. letnika. Razmerja med števili dijakov posameznih letnikov, ki odgovarjajo konformno, so prikazana na grafu 1.

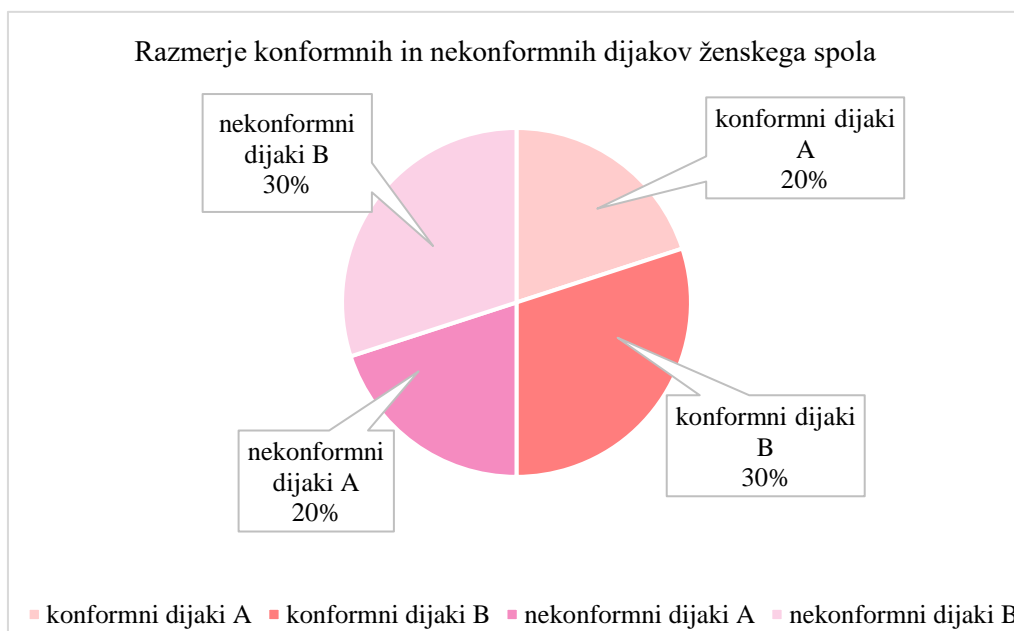
Graf 1: Tortni prikaz razmerij med števili konformnih oseb iz različnih letnikov

Na vprašalniku konformnega vedenja se za odgovor A odločijo ena oseba iz 2. letnika in 3 osebe iz 1. letnika. Konformne osebe iz 4., 3. in ena oseba iz 2. letnika se odločijo za odgovor B.

Na vprašalniku nekonformnega vedenja odgovor A izberejo 3 osebe iz 4. letnika, 3 osebe iz 3. letnika in 1 oseba iz 2. letnika. Za odgovor B se odločijo 1 oseba iz 4. letnika, 1 oseba iz 3. letnika, 2 osebi iz 2. letnika in 1 oseba iz 1. letnika.

4.4 Konformnost dijakov različnega spola

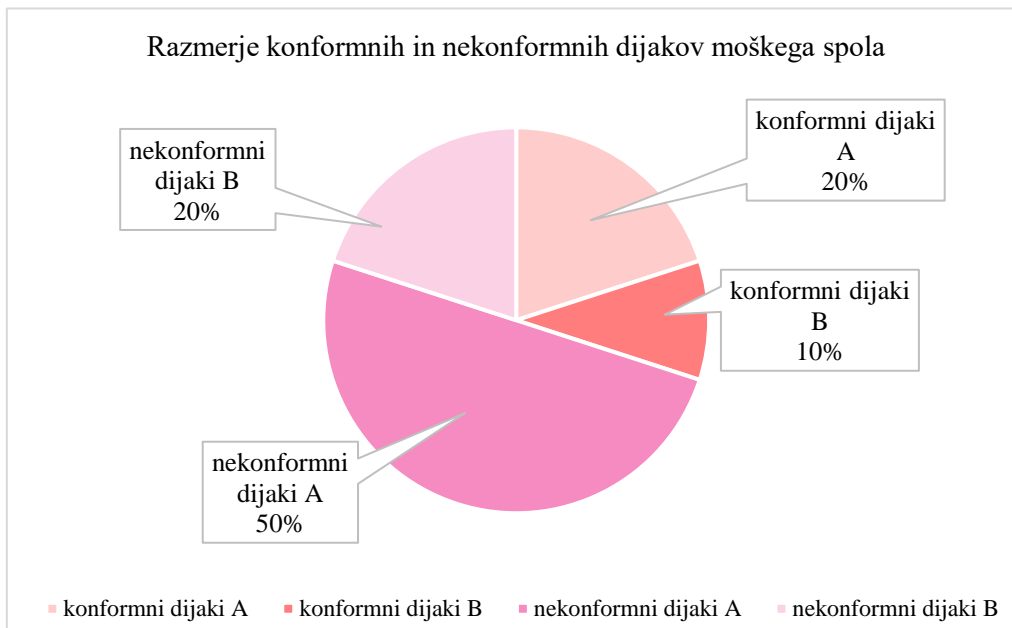
Podatki o razmerju med konformnimi in nekonformnimi dijaki znotraj spola in razmerju odločitve za odgovor A oziroma B na vprašalniku so prikazani na grafih 2 in 3.

Graf 2: Razmerje konformnih in nekonformnih dijakov ženskega spola

Od 10 dijakov ženskega spola, vključenih v eksperimentalno skupino, jih konformno odgovarja 5, torej 50 %. Med temi se na vprašalniku o konformnem vedenju 2 odločita za odgovor A, 3 pa za odgovor B. Med ostalimi, torej nekonformnimi, na vprašalniku o nekonformnem vedenju 2 izbereta odgovor A, 3 pa odgovor B.

Od 10 dijakov moškega spola konformno odgovarjajo 3, torej 30 %. Med temi se na vprašalniku o konformnem vedenju 2 odločita za odgovor A, 1 pa za odgovor B. Med ostalimi, torej nekonformnimi, jih na vprašalniku o nekonformnem vedenju 5 izbere odgovor A, 2 pa odgovor B.

Graf 3: Razmerje konformnih in nekonformnih dijakov moškega spola

4.5 Rezultati kontrolne skupine

V kontrolni skupini je napak zelo malo. Na 11. nalogo narobe odgovori ena oseba, nekoliko več napak se pojavlja le pri 17. nalogi. Tam napako naredi 6 oseb, ena od teh je ista oseba, ki je naredila napako pri 11. nalogi. Ostale naloge so vedno rešene pravilno.

Narobe rešenih je 0,98 % nalog, pravilno rešenih je torej 99,02 % nalog, skratka skoraj vse, kar kaže na to, da so naloge dovolj enostavne in jasne, da jih lahko brez težav rešijo praktično vsi dijaki splošne gimnazije.

5 RAZPRAVA

V tem poglavju interpretiram rezultate, da potrdim ali ovržem zastavljene hipoteze in predstavim ostale ugotovitve ter zavedanje pomanjkljivosti eksperimenta.

5.1 Hipoteza 1

Konformno se bo pritisku skupine podredilo vsaj 25 % dijakov.

Konformno se odzove kar 40 % dijakov, vključenih v eksperiment, kar seveda pomeni, da tudi predvidevanje, da se bo pritisku večine podredila vsaj četrtina, drži. Kljub potrjeni hipotezi, pa je rezultat pravzaprav precej nepričakovan. Mejo 25 % namreč namenoma postavljam nekoliko nižje od 32 %, ki jih je v svojem eksperimentu ugotovil Asch (1951), saj pričakujem, da bo šolsko okolje, v katerem se vsi sodelujoči ves čas zavedajo svoje pripadnosti isti gimnaziji, povišalo sproščenost in s tem samozavest ter samostojnost dijakov. Temu pa očitno ni tako.

Ne le da nestrpno, zmedeno in neprepričano delujejo dijaki, ki reagirajo konformno, tako deluje tudi veliko ostalih. Okoliščine drugačne večine v šolskem okolju očitno niso olajšane zaradi pripadnosti enaki skupnosti, glede na rezultat so morda celo bolj zahtevne od okoliščin, kjer sodelujoči niso tako povezani. To najbrž namiguje na strah posameznika pred tem, da bi v očeh dijakov svoje šole izgledal nesposobno, nepomembno ali kakorkoli drugače manjvredno.

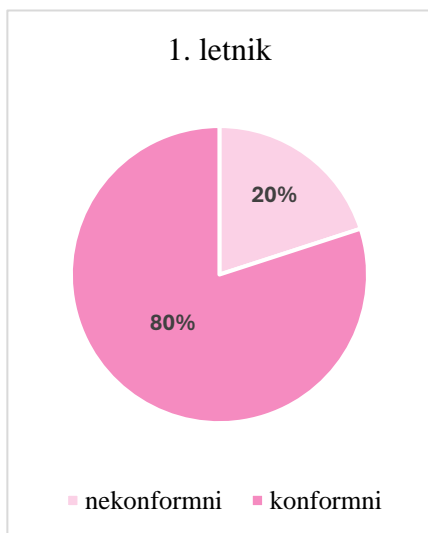
Hipotezo 1 skratka potrjujem, rezultati namreč celo presegajo pričakovano vrednost, v večji sliki pa jo zaznavam kot opozorilo na problematične vidike nesprejetosti in primerjanja med mladimi.

5.2 Hipoteza 2

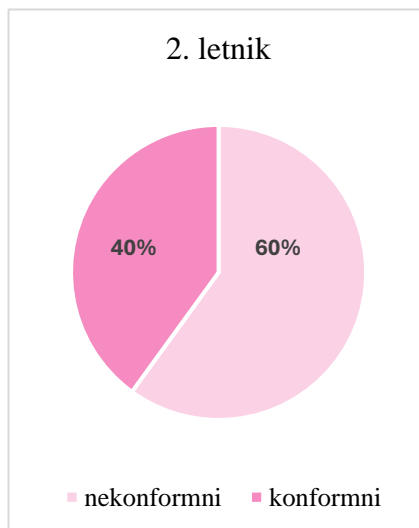
Dijaki nižjih letnikov so bolj konformni od dijakov višjih letnikov, najbolj so konformni dijaki prvega, najmanj pa dijaki četrtega letnika.

Delež konformnih dijakov je največji v 1. letniku, nekoliko manjši je v 2. letniku, najmanjši pa v 3. in 4. letniku. Hipotezo 2 torej potrjujem.

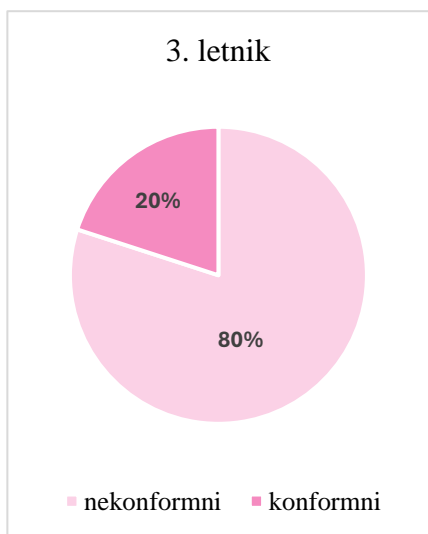
Tortni prikazi razmerij med številom konformnih in nekonformnih dijakov posameznih letnikov

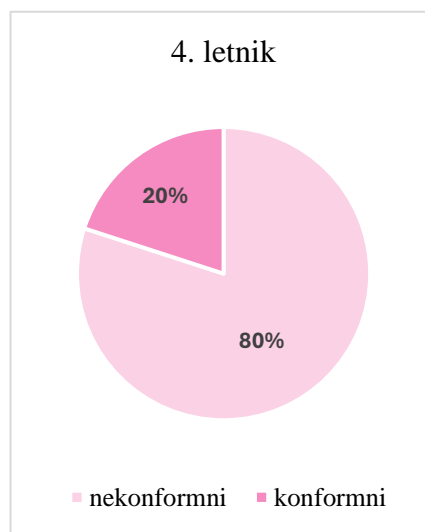
Graf 4: Delež konformnih in nekonformnih dijakov v 1. letniku

Graf 7: Delež konformnih in nekonformnih dijakov v 2. letniku

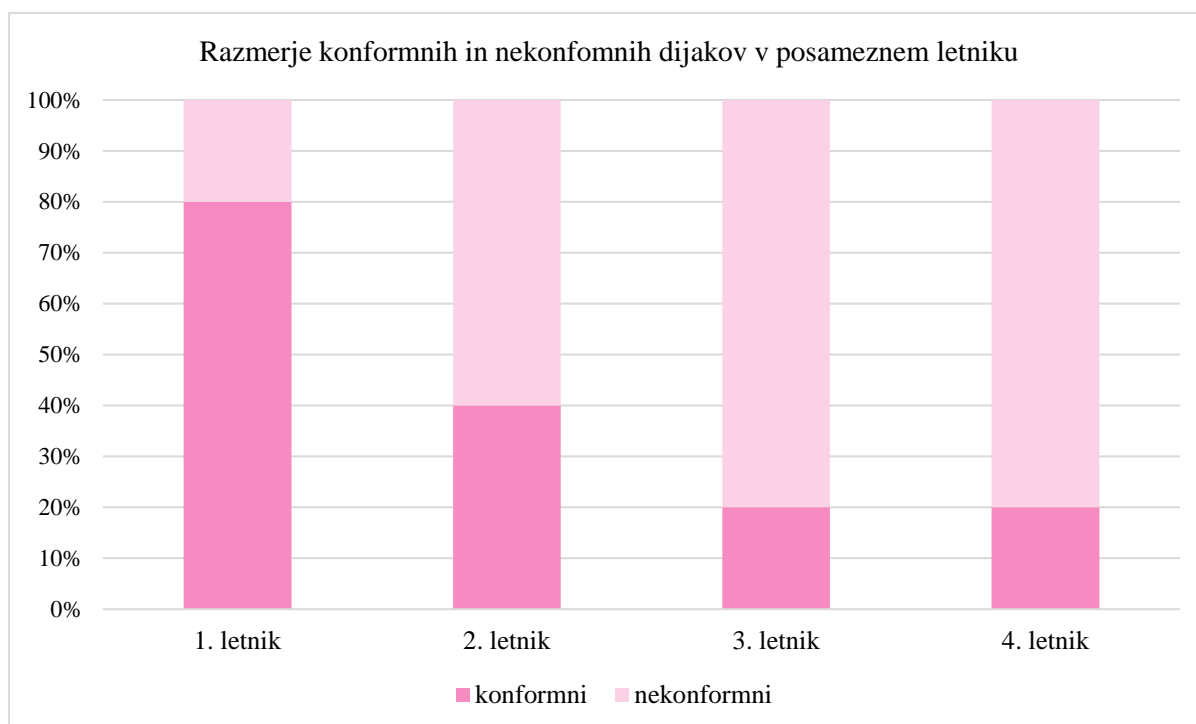
Graf 6: Delež konformnih in nekonformnih dijakov v 3. letniku

Graf 5: Delež konformnih in nekonformnih dijakov v 4. letniku

Delež konformnih dijakov v posameznem letniku je prikazan tudi na grafih 4-7. Očitno je, da je v prvem letniku drugačni večini podlegla večina sodelujočih, medtem ko je v 3. in 4. letniku večina ravno obratno ostala samostojna. Zanimivo je tudi dejstvo, da je delež konformnih dijakov v 2. letniku nekoliko manj kot polovica, kar ne pomeni le, da so konformni in nekonformni razdeljeni skoraj sorazmerno, temveč tudi, da je velikost deleža konformnih

dijakov v 2. letniku nekje na sredi med deležem v 1. in deležema v 3. in 4. letniku. Iz tega bi lahko sklepali, da se dijaki med izobraževanjem v splošnem gimnazijskem programu postopoma spreminjajo iz bolj v manj konformne ljudi. Seveda na konformnost vsakega posameznika vplivajo tudi številni drugi dejavniki, kot so družinsko okolje in osebne lastnosti (vsi dejavniki so opisani v teoretičnem ozadju), a rezultati eksperimenta vsekakor kažejo na povezanost med letnikom, ki ga dijak obiskuje, in možnostjo, da je ta dijak konformen. Padanje deleža konformnih dijakov z višanjem letnika je razvidno iz grafa 8.

Graf 8: Razmerje med številom konformnih in nekonformnih dijakov v posameznem letniku

Rezultati prikazujejo enak delež konformnih v 3. in 4. letniku, kar namiguje na to, da se proces nižanja konformnosti skozi gimnazijsko izobraževanje na določeni točki ustavi. Zraven dejanskega vpliva izobraževalnega programa splošne gimnazije, ki vključuje različne aspekte poudarjanja pomembnosti kritičnega in samostojnega mišljenja, bi lahko zato na nižanje konformnosti z višanjem letnika vplivalo tudi to, da se dijaki s časom šolskega okolja, soočanja z drugače mislečimi vrstniki in nenazadnje tudi nalog, ki zahtevajo lastno presojo in avtonomijo, navadijo. Nekateri v eksperiment vključeni dijaki 3. in 4. letnika po eksperimentu tudi sami opozorijo na to, da so zaradi izkušenj s situacijami, ki niso takšne kot izgledajo sprva,

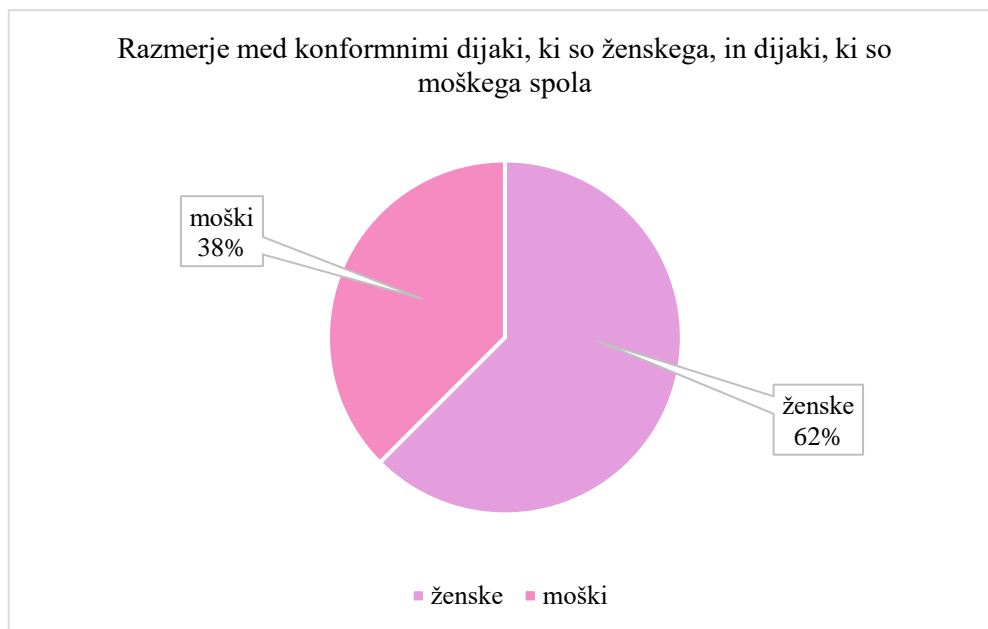
med eksperimentom začeli sumiti, da gre za naloge, pri katerih se morajo zanašati na svojo presojo.

Na to, da so dijaki nižjih letnikov bolj konformni od dijakov višjih letnikov, bi lahko torej vplivali dejavniki splošne gimnazije kot izobraževalnega programa in hkrati kot skupnosti, ki se je dijaki navadijo in vedno bolj razumejo njeno delovanje. Ne glede na povedano so gimnazijci v starostnem obdobju odraščanja in razvijanja v vedno bolj izpopolnjeno osebo, kar je zagotovo zelo pomemben dejavnik za zavedanje lastne konformnosti in soočanje z njo.

5.3 Hipoteza 3

Spol ni pomemben dejavnik pri konformnosti, med dijaki ženskega in moškega spola ni posebnih odstopanj.

Od 8 dijakov, za katere se izkaže, da so konformni, je 5 žensk, 3 pa so moški. V skupino konformnih torej spada 50 % vključenih dijakov ženskega spola in 30% dijakov moškega spola. Med konformnimi dijaki ženske predstavljajo 62%, moški pa 32%, kar je prikazano na grafu 9.

Graf 9: Razmerje med konformnimi dijaki, ki so ženskega, in dijaki, ki so moškega spola

Iz tega torej lahko sklepamo, da so dijaki ženskega spola nekoliko bolj konformni od moških dijakov. A dejstvo je, da so to rezultati primerjave 10 žensk in 10 moških, torej relativno majhnega vzorca. Vidimo sicer lahko določeno nakazovanje v smer večje konformnosti žensk, a zaradi vpliva letnika, ki ga dijak obiskuje, in seveda vseh ostalih dejavnikov konformnosti, ne moremo upravičeno sklepati, da spol igra pomembno vlogo pri odzivanju posameznika na drugačno večino. Razlika med deležem žensk in moških namreč ni zelo velika, že ob spremembi odziva le enega ali dveh vključenih dijakov, bi lahko rezultati kazali enak delež konformnih žensk in moških, kar pomeni da odstopanje ni statistično pomembno.

Je pa kljub vsemu zanimivo opažanje, da so nekoliko višji odstotek predstavljale ženske. Čeprav v sklopu mojega eksperimenta z zelo omejenim vzorcem to ne kaže na višjo konformnost oseb ženskega spola in niti ne argumentira, če je tak rezultat zgolj naključje ali nakazuje na določen trend, tudi podatki, ki jih opisujem v teoretičnem ozadju, kvečjemu kažejo na višjo konformnost žensk.

Hipotezo 3 skratka potrdim, med dijaki ženskega in moškega spola resnično ni posebnih in statistično pomembnih odstopanj.

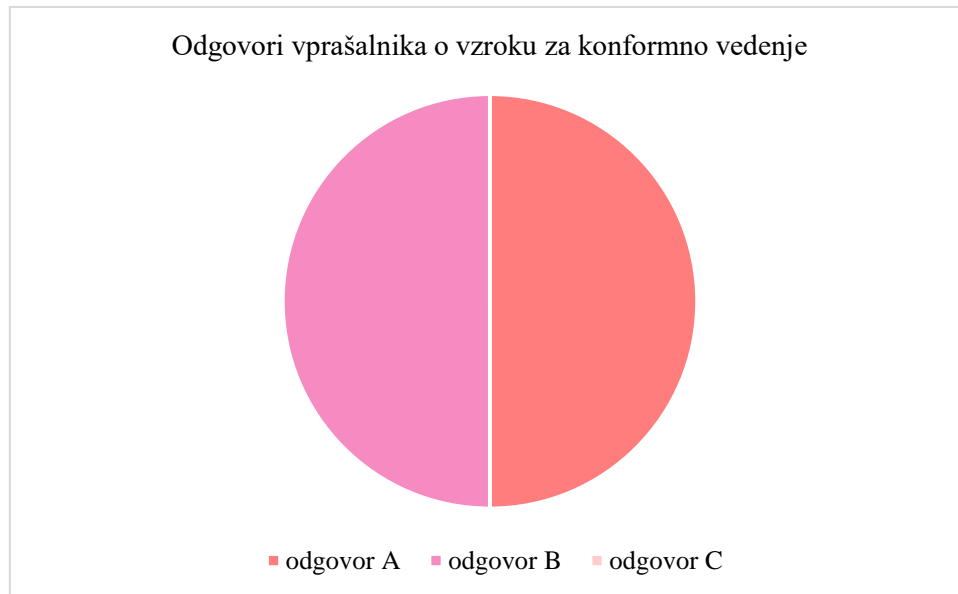
5.4 Hipoteza 4

Večina dijakov, ki reagirajo konformno, to stori, ker začnejo verjeti, da je drugačno mnenje večine v resnici pravilno.

Na vprašalniku o vzroku za konformno vedenje konformnost, ki je posledica pomanjkanja samozavesti in samozaupanja, zaradi katerih začne posameznik verjeti, da je njegovo sicer očitno pravilno mnenje napačno, mnenje večine pa pravilno, predstavlja odgovor B. Konformen odziv, ki nastane na tak način, spada pod informacijsko konformnost, opisano v teoretičnem ozadju. To pomeni, da osebe, ki se odzivajo tako, večina uspe prepričati v nekaj pravzaprav nesmiselnega. Za ta odgovor se na vprašalniku odloči polovica konformnih oseb, torej 50 %, vsi ostali, torej enako število oseb, pa se odloči za odgovor A, ki na vprašalniku predstavlja normativno konformnost oziroma konformno vedenje, ki je posledica strahu pred izstopanjem od skupine, zaradi katerega oseba javno izrazi mnenje, skladno z mnenjem ostalih, zasebno pa se še vedno zaveda resničnega pravega odgovora. Kljub konformnemu vedenju vsaj miselno

ostane samostojna oziroma v primeru mojega eksperimenta še vedno pravilno zaznava podano nalogo in razume, kaj je očitno pravilen odgovor nanjo.

Deleži dijakov, ki se odločijo za posamezen odgovor, je prikazan na grafu 10.

Graf 10: Deleži dijakov, ki se na vprašalniku konformnega vedenja odločijo za posamezni odgovor

Hipoteza temelji na Aschevih ugotovitvah (1951) in kljub temu, da jo, ker delež konformnih na način v odgovoru B ne predstavlja večine, ovržem, dejstvo, da se polovica konformnih dijakov pusti prepričati v nekaj tako objektivno napačnega, kot so nepravilni odgovori na moje naloge, ni optimistično. Pozitivno je sicer, da se nobeden od konformnih dijakov ne odloči za odgovor C, ki po eni strani pomeni, da je oseba prepričana v očitno napačen odgovor že ves čas (temu pravzaprav negira kontrolna skupina, katere rezultati kažejo, da so naloge tako preproste, da sam od sebe napake ne naredi praktično nihče, vsaj ne pri večini nalog), po drugi strani pa, da ima oseba napačno mnenje zaradi vpliva enotne večine, ne da bi se tega sploh zavedala, kar bi kazalo na popolno pomanjkanje kritičnega mišljenja, a tudi odgovor B ne predstavlja zelo zavestnega odziva. Čeprav oseba najprej vidi pravo rešitev namreč zaradi pomanjkanja samozavesti in avtonomije mišljenja, brez pretiranega dvomljenja spremeni mnenje. To naredi brez kakršnihkoli dokazov, le na podlagi dejstva, da tako misli večina.

V primerjavi s konformnostjo v odgovoru A je konformnost v odgovoru B veliko bolj nevarna v smislu širše družbe. Seveda tudi strah pred izstopanjem ni vedno konstruktiven način

obnašanja, sploh ko se za večino s problematičnim mnenjem skrivajo posamezniki, ki bi lahko z deljenjem svojega mnenja v svetu povzročili pozitivne spremembe (na primer v političnem smislu), a v določenih vsakodnevnih situacijah, ki nimajo globljega pomena, je lahko strinjanje z ostalimi korekten mehanizem za izogib konfliktom. Nekritična sprememba mnenja ob stiku z večino pa osebi pravzaprav odvzame svobodo do lastnega mnenja in doživljanja okolice. Če se oseba sploh ne zaveda, da je svoje sicer pravilno mnenje spremenila le zato, ker tako mislijo vsi, pravilno mnenje sploh več nima možnosti za uveljavitev.

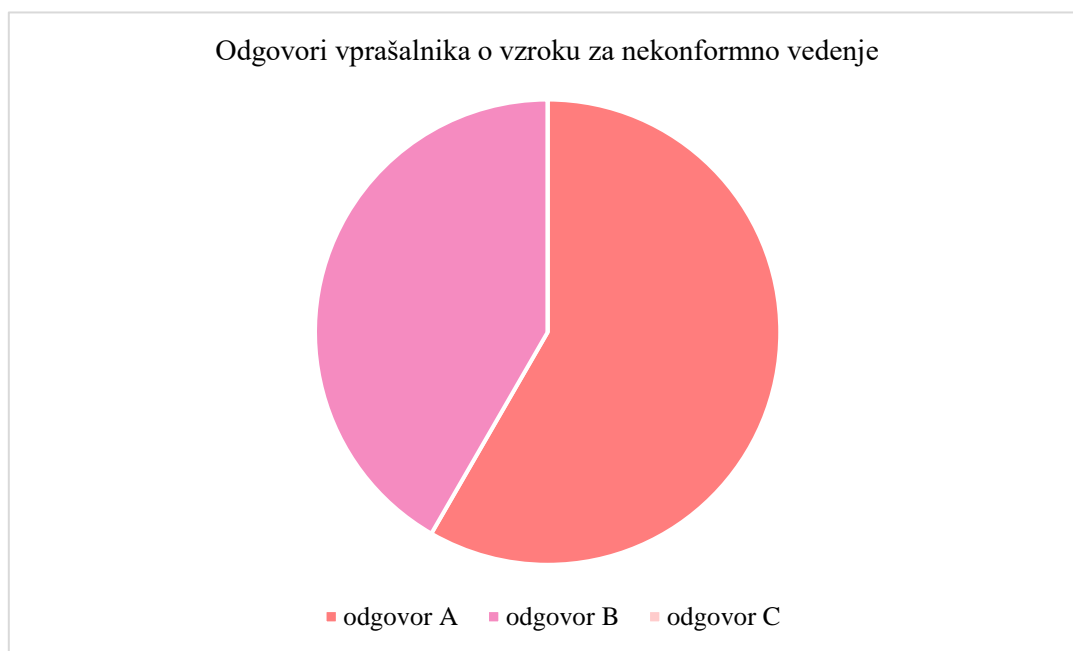
Hipotezo 4 skratka ovržem, na predviden način se namreč odzove le polovica konformnih dijakov in ne večina, kljub temu pa že dejstvo, da se je tako odzvala polovica konformnih oseb, interpretiram kot še eno opozorilo za pomembnost zavedanja nevarnosti pomanjkanja kritičnega mišljenja in zaupanja v svoje doživljanje sveta.

5.5 Hipoteza 5

Večina dijakov, ki ne reagira konformno, to stori, ker samozavestno ohranijo mnenje za katerega so prepričani, da je pravilno, četudi se večina ne strinja z njimi.

Na vprašalniku o vzroku za nekonformno vedenje ohranitev samostojnosti zaradi samozavestnega prepričanja v pravilnost lastnega razmišljanja, kljub drugačnemu mišljenju večine, predstavlja odgovor A. Za ta odgovor se na vprašalniku odloči 58 % nekonformnih oseb, torej nekoliko več kot polovica. Ostali, torej 42 % dijakov, se odloči za odgovor B, ki predstavlja nekonformno vedenje zaradi občutka nujnosti za ustrezno reševanje naloge. Osebe s tem odzivom zaradi večine v svoje mnenje začnejo dvomiti, torej vanj ne ostanejo tako prepričane kot osebe z odzivom pri odgovoru A, samostojnost pa ohranijo zaradi sleherne potrebe po tem, da se z nalogo soočajo objektivno in po pravici. Četudi dvomijo v svoje razmišljanje, čutijo odgovornost do tega, da sporočijo odgovor, ki ga zaznavajo kot pravega. Dvom pri njih torej ne povzroči nekritične in spontane spremembe odziva v skladnega z odzivom večine, temveč le začudenost nad lastno drugačnostjo. Osebe, ki so nekonformne zaradi tega razloga, so vidno zmedene že med samim eksperimentom, odgovarjajo skeptično in neprepričano, jasno pa je, da jim težnja po iskrenosti ne pusti odgovoriti narobe, čeprav jim je zaradi izstopanja od skupine nekoliko neprijetno.

Na zelo podoben način deluje tudi vzrok za nekonformno vedenje pod odgovorom C, le da gre pri tem za nekonformnost zaradi zadržanosti in potrebe po ohranitvi samostojnosti. Za ta odgovor se ne odloči nihče, razmerja med števili dijakov, ki se odločijo za posamezen odgovor pa je prikazano na grafu 11.

Graf 11: Deleži dijakov, ki se na vprašalniku nekonformnega vedenja odločijo za posamezni odgovor

Obe obliki nekonformnega vedenja, ki sta prisotni med vključenimi dijaki, sta, sploh v primeru mojega eksperimenta, kjer gre za naloge z očitno objektivno rešitvijo, zelo konstruktivni. Pri odzivu zaradi vzroka pri odgovoru A gre sicer za veliko manj dvomov in za samozaupanje, a v kontekstu družbe lahko samozavest in delovanje brez kakršnihkoli dvomov privede tudi do zagovarjanja nepravilnega ali celo škodljivega mišljenja. Potrebna je torej dovoljšna mera samokritičnosti, katere več imajo posamezniki, ki na vprašalniku izberejo odgovor B. Kljub temu da so dvomi in pomanjkanje samozavesti v okoliščinah mojega eksperimenta morda manj konstruktiven način odzivanja kot brezdvomno zaupanje v svoje sposobnosti reševanja preprostih nalog, lahko v resničnem življenju osredotočanje predvsem na pravilno spopadanje z nalogo, v kar sodi tudi razmišljanje o potencialnih alternativah, torej soočanje z dvomi, pogosto prinese najustreznejši izid.

Kljub temu da je delež nekonformnih na način pod odgovorom A večji od deleža na način pod odgovorom B, pa lahko rezultata označim kot dovolj podobna, da nekonformni pod odgovorom

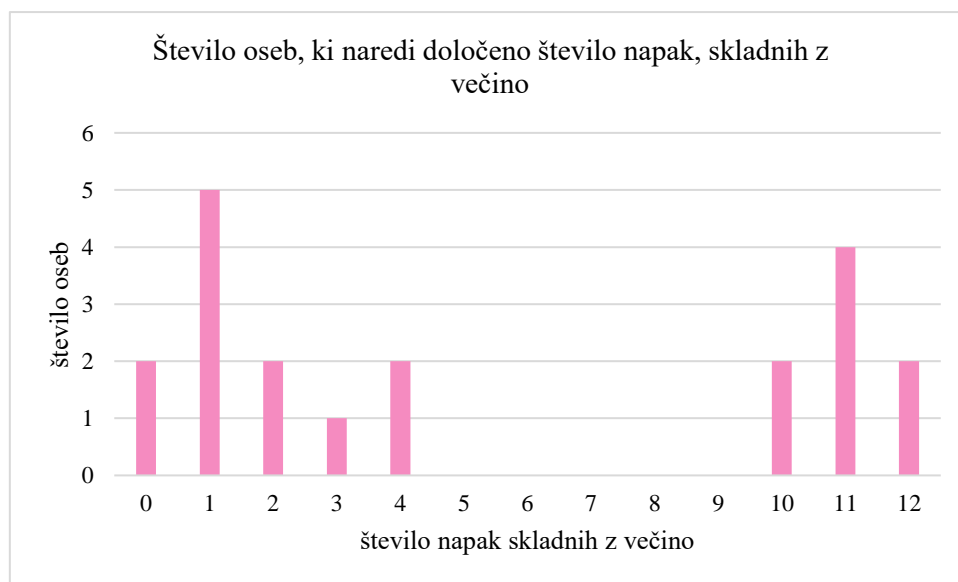
A ne predstavljajo prepričljive večine. Med številom obojih gre namreč za dovolj majhno razliko, da bi že sprememba enega od njih povzročila, da bi bila deleža tudi v resnici enaka, kar pomeni, da so osebe, ki ne reagirajo konformno, skoraj povsem sorazmerno razporejene med odziva zaradi vzrokov pod odgovoroma A in B. Razlika med konformnimi na načina pod odgovoroma A in B torej ni statistično pomembna.

Hipotezo 5 ovržem, samozavestno in brez dvomov mnenja ne ohrani večina nekonformnih posameznikov, skoraj enako ljudi namreč ostane samostojnih s prisotnimi dvomi zaradi občutka odgovornosti za ustreznost reševanja naloge.

5.6 Ostale ugotovitve

5.6.1 Ekstremnost odzivov

Osebe, ki se na napačen odgovor večine odzovejo konformno, to storijo pri večini nalog, podobno so v odzivih zelo konsistentne tudi osebe, ki ohranjajo samostojnost. Iz podatkov tabele 2 in grafa 12 je ta konsistentnost razvidna.

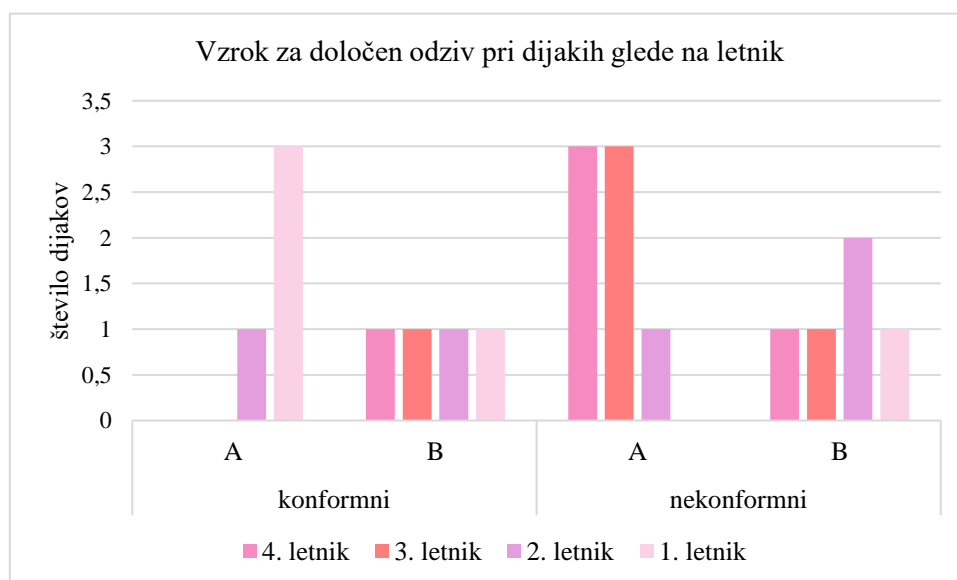
Graf 12: Število oseb, ki naredijo določeno število napak, skladnih z večino

Medtem ko večina na (skoraj) vse naloge odgovori pravilno ali pa na (skoraj) vse naloge odgovori narobe skladno z večino, nihče ne odgovarja tako, da bi narobe odgovarjal na približno polovico nalog. Vsi so jasno konformni ali ne.

To privede do odgovora na vprašanje, ali 17. naloga, za katero pri rezultatih kontrolne skupine omenim, da nekoliko izstopa po količini napačnih reševanj v kontrolni skupini, pomembno vpliva na rezultate eksperimenta. Odgovor je ne. Kljub temu da je naloga očitno nekoliko odvisna od interpretacije, torej ne dovolj jasna in preprosta, izločitev podatkov, pridobljenih pri reševanju te naloge, ne bi spremenilo rezultatov eksperimenta. Nihče namreč ne odgovarja tako, da bi izločitev ene naloge spremenila njegovo opredelitev kot konformno oziroma nekonformno osebo.

5.6.2 Vzrok za določen način vedenja v povezavi z letnikom

Podatki o tem, koliko dijakov katerega letnika se odloči za določen odgovor na vprašalniku konformnega oziroma nekonformnega vedenja, namigujejo na dodatne ugotovitve glede vpliva šolanja na gimnaziji na posameznikovo konformnost, ki dopolnjujejo ugotovitve pri razpravi o hipotezi 2. Podatki so prikazani na grafu 13.

Graf 13: Število dijakov posameznega letnika, ki se odločijo za določen odgovor na vprašalniku

Ker nimam podatkov o spreminjanju konformnosti istih dijakov skozi pretekla leta in v drugačnih okoliščinah, so te ugotovitve seveda vezane le na podatke mojega eksperimenta, ki predlagajo določene vzorce spreminjanja konformnosti posameznika med šolanjem v programu splošne gimnazije.

V 4. letniku se konformno odzove le 1 dijak, prav tako v 3. letniku, oba pa se na vprašalniku odločita za odgovor B. Verjeti začetna torej v odgovor večine, kar glede na sicer majhen odstotek konformnih oseb v višjih letnikih ponovno kaže na to, da so konformne osebe resnično konformne. Dijaki, ki kljub dejavnikom splošne gimnazije, za katere pri razpravi o hipotezi 2 ugotavljam, da vplivajo na nižanje deleža konformnih dijakov z višanjem letnika, ostanejo konformni tudi v višjih letnikih, očitno pogosteje trpijo za pomanjkanjem samozavesti in brez dvomov prevzamejo informacije, ki jim jih ponuja večina. To bi pomenilo, da skozi čas šolanja gimnazijski dejavniki konformne ohranjajo le dijake, ki so zaradi vseh ostalih dejavnikov k konformnosti nagnjeni bolj kot njihovi ostali vrstniki.

To ugotovitev podkrepljuje tudi dejstvo, da se v 2. letniku za odgovor B odloči polovica konformnih dijakov, v 1. letniku pa le četrtina, kar pa zaradi večjega deleža konformnih dijakov v nižjih letnikih pomeni, da se številčno za odgovor B tudi tu odloči podobno število dijakov. To namiguje na to, da z višanjem letnika konformni ostajajo predvsem dijaki, ki so konformni zaradi vzroka pod odgovorom B, v nekonformne pa se spreminjajo tisti, ki so konformni zaradi vzroka pod odgovorom A, torej ker ne želijo izstopati. S časom na gimnaziji se torej ali naučijo, da je svoje mnenje kljub vsemu pomembno izraziti, ali se dovolj navadijo na šolske okoliščine, da jih več ni strah izstopati od večine.

V 3. in 4. letniku tri četrtine, v 2. letniku pa ena tretjina nekonformnih dijakov na vprašalniku o vzroku za nekonformno vedenje izbere odgovor A, brez dvoma torej zaupajo v svoje mnenje. Ostali se odločijo za odgovor B, v svoje mnenje torej dvomijo, a čutijo nujnost po ustreznem reševanju naloge, za odgovor B pa se odloči tudi edina nekonformna oseba iz 1. letnika. Deluje, kot da so že ves čas nekonformne osebe tiste, ki se odzivajo na podlagi pravilnega soočanja z dano nalogo, nekonformne osebe, ki se pojavljajo komaj v višjih letnikih, pa so tiste, ki pridobijo dovolj samozavesti, da v svoj odgovor ne dvomijo.

5.6.3 Vpliv vrste naloge na konformnost

V poglavju z rezultati, v tabeli 3, navajam deleže dijakov med vsemi sodelujočimi, ki pri posameznih nalogah odgovarjajo narobe, to je skladno z večino, torej reagirajo konformno. Vidno je, da so pri nekaterih nalogah ti deleži nekoliko višji. Svoje naloge, ki so kot že omenjeno v prilogi 1, lahko razdelim med tiste, ki temeljijo predvsem na zaznavnih sposobnostih, in tiste, katerih reševanje zahteva tudi nekaj sposobnosti logičnega sklepanja. V prvo skupino sodijo naloge 1, 2, 5, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15 in 16, v drugo skupino pa vse ostale, torej naloge 3, 4, 6, 9, 12, 17 in 18. Prvih 6 nalog seveda ni vključenih v tabelo 3, saj nanje predstavniki večine odgovarjajo pravilno.

Največja deleža se pojavita pri nalogah, ki zahtevata nekaj več sposobnosti logičnega sklepanja. Ena od teh je sicer 17. naloga, pri kateri, kot že rečeno, s kontrolno skupino ugotavljam nekoliko nižjo stopnjo jasnosti, drugi največji delež tistih dijakov med vsemi, ki se odzovejo konformno, pa je pri 9. nalogi. Morda gre zgolj za naključje, a lahko bi izpeljali, da nižja stopnja jasnosti naloge vodi do nižje stopnje prepričanja v lastno razmišljanje ter s tem v več konformnosti. To je sicer zelo logično, zanimivi pa so namigi na to, da več zmede pri dijakih povzročajo naloge, povezane z logičnim sklepanjem, kot naloge, ki zahtevajo zgolj zaznavne sposobnosti.

5.7 Kritika vzorca

S svojim eksperimentom želim orisati trende konformnosti med dijaki naše gimnazije. Zavedam se, da je vzorec, ki ga zaradi omejitev uporabim pri izvedbi, premajhen, da bi bilo rezultate smiselno in upravičeno posplošiti na vse dijake naše gimnazije, kaj šele na populacijo gimnazijcev. Izvedba eksperimenta z dovolj velikim vzorcem bi vzela veliko časa, kar bi bilo zaradi potrebe po sodelovanju skupine dijakov, ki ustvarjajo drugače mislečo večino, težko izvedljivo. Hkrati je eden ključnih aspektov eksperimenta diskretnost, če bi dijaki vedeli, za kaj gre, namreč ne bi odreagirali enako. Povečanje vzorca in s tem časa izvajanja eksperimenta bi lahko povzročilo večje tveganje, da se informacije o izvajanju in namenu eksperimenta razširijo. V ozadju vseh omejitev je tudi dejstvo, da je vzorec vezan le na dijake naše gimnazije. Eksperiment s sabo prinaša veliko možnosti za naključne moteče spremenljivke, ki bi lahko povzročile, da eksperimentalne razmere, če bi bili v eksperiment vključeni tudi dijaki drugih gimnazij, ne bi bile za vse vključene enake.

Kljub vsemu temu se odločim za izvedbo takega eksperimenta, saj menim, da je konformnost, ki je pogosto posledica pomanjkanja kritičnega mišljenja, kot omenjeno že večkrat, v sodobni družbi zelo pomembna tema. Četudi se zavedam, da podatki pridobljeni z izvedbo eksperimenta z dvajsetimi dijaki ne morejo prinesiti statistično veljavnih podatkov, menim, da je velikega pomena že samo opozarjanje na konformnost, saj je le to način za zmanjšanje nekonstruktivnih aspektov konformnosti v družbi. Vsekakor pa kljub majhnemu vzorcu z rezultati pridem do v prejšnjih podpoglavjih predstavljenih ugotovitev, ki zagotovo nakazujejo na nezanemarljive trende.

Zavedam se skratka pomanjkljivosti svojega vzorca in omejitev pomena svojih eksperimentalnih rezultatov pri možnosti za posploševanje na širšo socialno skupino, a menim, da lahko izpeljani trendi in ugotovitve predstavljajo koristno in ustrezno podlago za morebitno nadaljnje raziskovanje ali vsaj pomembno opozorilo o vseprisotnosti konformnosti, tudi kjer je ne bi nikoli pričakovali.

5.8 Predlogi za izboljšave

Glavni problem pri kritičnosti ugotovitev je torej velikost vzorca v eksperimentalni skupini. Možna izboljšava bi, če bi bilo to možno izvesti z vsaj tolikšnim nadzorovanjem vseh motečih spremenljivk, bila povečanje vzorca v eksperimentalni skupini.

Pojavlja se tudi vprašanje o nejasnosti 17. naloge, ki je izrazito najslabše rešena naloga v kontrolni skupini. Kljub temu da odgovor na to ne vpliva neposredno na podatke mojega eksperimenta, bi lahko eksperiment izboljšala popolna izločitev te naloge že pred izvajanjem eksperimentalne skupine ali sprememba naloge tako, da bi postala jasnejša.

Seveda obstaja tudi možnost, da na odzive dijakov eksperimentalne skupine vpliva tudi morebitno poznavanje z dijaki, ki pri eksperimentu sestavljajo drugače mislečo večino. To bi lahko vplivalo v katerokoli smer, torej ali povzročilo večjo sproščenost in s tem manjšo konformnost ali obratno, večjo napetost in večjo konformnost. Izboljšava eksperimenta bi zato bila izvedba eksperimentalne skupine v okoliščinah izven šolskega okolja z osebami, ki se med seboj ne poznajo, torej ponovno sprememba vzorca, a tudi v tem primeru se bi ohranilo zavedanje o vključenosti v eksperiment, kar je eden od dejavnikov, ki so pri eksperimentih z resničnimi ljudmi žal vedno prisotni, hkrati pa bi bila izvedba takega eksperimenta izven šole zahtevnejša časovno, glede pridobitve ustreznih sodelujočih in nenazadnje tudi cenovno.

6 DRUŽBENA ODGOVORNOST

O negativni konotaciji konformnosti se sprašujem že v teoretičnem ozadju, menim pa, da je moja raziskovalna naloga še eno opozorilo, da se lastne konformnosti zavedamo veliko premalo. Lahko trdimo, da smo avtonomni v svojem razmišljanju, v resnici pa ne vemo, kako bi se odzvali, če bi bili postavljeni v tako eksplicitno situacijo, kot jo ponuja moj eksperiment. Razsežnosti tako konformnosti, kateri posvečam največ pozornosti, kot tudi vseh ostalih oblik socialnega vplivanja, pa seveda še zdaleč niso omejene le na mojega in podobne eksperimente. Če se veliko ljudi večini podredi že v situacijah, kjer večina zagovarja tako očitno napačen odgovor, kakšen učinek ima socialno vplivanje šele v vsakdanjem življenju, kjer meja med pravilnim in napačnim ni tako jasno postavljena?

Socialna omrežja, družbeni konstrukti in vse ostale oblike vplivanja na množice, ki kot pravilno označujejo le eno specifično razmišljanje ali vedenje, ustvarjajo enobarven svet, v katerem se vedno večja skupina posameznikov drug pred drugim pretvarja, da je popolnost edini način življenja. Ljudi okoli sebe prepričujejo, da je popolnost v resnici nekaj dosegljivega, četudi sami le hrepenijo po tem, da bi bili tako popolni kot vsi ostali. Pozabijo, da se vsi le skrivajo za konformnim zlivanjem s pričakovanji družbe in da v resnici le redkokdo iskreno razmišlja na tako družbeno pravilen način.

Poleg načina življenja konformnost zamegljuje tudi raznolikost mnenj med ljudmi. Zaradi občutka nujnosti po skladanju z ostalimi, pozabimo, da smemo imeti svoje mnenje in da je za napredovanje družbe celo zaželeno, da ga izrazimo. Kdo se bo boril proti kratenju človekovih pravic in proti diskriminatornim političnim sistemom, če se bomo vsi le skrivali v množici nesamostojnih posameznikov? Kdo bo iskal nove rešitve in odkrival nove iznajdbe? Kdo bo družbo vodil k napredku in preprečil stagnacijo ali celo nazadovanje? Zastrahuječe je, kako lahko tako enostaven mehanizem, kot je socialno vplivanje, ki je prisoten že v otroških pravljicah, iz določenih zornih kotov pravzaprav povzroča propadanje sveta.

Kot večkrat poudarjam, je lahko socialno vplivanje tudi koristen način za ustrezno delovanje skupine, zato moj namen seveda ni sporočati, da je medsebojno vplivanje ljudi koncept, ki bi ga morali v celoti odstraniti. S svojo nalogo le opozarjam, da je edini način, da socialno vplivanje ostane nekaj konstruktivnega, to, da se kot posamezniki zavedamo njegovih negativnih plati in načrtno delujemo tako, da te čim manj vplivajo na naše samostojno mišljenje.

Ker pa lahko kot posamezniki spreminjamo le svoje razmišljanje in vedenje pa je pomembno, da se zavedamo, da tudi sami vplivamo na druge. Ne moremo neposredno zmanjšati števila ljudi, ki nevede obstajajo le kot marionete socialnih vplivov, lahko pa morebitno naivnost in nesamostojnost ostalih izkoristimo na način, da nanje vplivamo navdihujoče, pravično in koristno. Imamo možnost širiti pozitivne vrednote, kot so sprejemanje, sodelovanje, spoštovanje, mir in ljubezen ter ozaveščati ljudi okoli sebe o učinku socialnega vplivanja na doživljanje sveta. Čeprav vse to deluje nekoliko idealistično, menim, da je mišljenje o sebi kot nepomembni kapljici v morju človeštva, ki ga imajo mnogi posamezniki, zmotno in konformno, le spremembe vsakega posameznika lahko namreč vodijo do napredovanja družbe kot celote.

S svojo raziskovalno nalogo skratka sporočam, da lahko kljub v sodobnem svetu preveč prisotnimi negativizmu, nasilju in sovraštvu, z zavedanjem lastne svobode mišljenja, možnosti za odklanjanje negativnih idej večine in moči širjenja dobrega, prispevamo k ustvarjanju boljšega in lepšega življenja vseh.

7 ZAKLJUČEK

Namen raziskovalne naloge je odkriti, kako se v situaciji soočenja z očitno narobe mislečo večino odzivajo dijaki splošne gimnazije in rezultati kažejo, da je konformnost med njimi bolj prisotna od pričakovanj.

Pozitivna plat ugotovitev je zagotovo trend, ki kaže na manjšanje števila konformnih dijakov z višanjem letnika, kar pravzaprav pomeni, da se med šolanjem v splošnem gimnazijskem programu nekaj odvija tako, da mlade vzpodbuja k avtonomnemu vedenju in razmišljanju. Potrebno je poudariti, da so predvsem dejavniki socializacije tisti, ki ustvarjajo konformne ljudi in omogočajo učinke socialnega vplivanja. Ne smemo pozabiti, da je v Cesarjevih novih oblačilih prav otrok, torej nekdo, ki dejavnikom socializacije še ni bil izpostavljen tako intenzivno, tisti, ki razbije konformno pretvarjanje, da je cesar oblečen. Dejstvo, da je splošna gimnazija kot prostor socializacije mladih koristna v smeri ustvarjanja nekonformnih oseb, je torej zelo optimistično. Moje ugotovitve sicer temeljijo le na odzivih dijakov ene šole in jih ne moremo posplošiti, lahko pa služijo kot namig, da lahko z načrtnim vzpodbujanjem k samostojnemu mišljenju, šole kot pomembne institucije za razvijanje mladih ljudi znatno pripomorejo k tvorjenju družbe sestavljene iz kritičnih in svobodnih posameznikov, ki so tisti, ki jo lahko vodijo k napredku.

Ne vzpodbujam individualističnosti, ki bi škodovala skupinskemu dobremu v smislu odklanjanja vseh družbenih norm, pravil in idej, saj te niso nujno slabe. Poudarjam le, da je treba ohraniti kritičnost svojega razmišljanja, ki pa ne rabi biti nujno različno od razmišljanja večine. Problem ni v skladnosti družbe, temveč v dejstvu, da je ta skladnost posledica konformnih posameznikov, ki jo ustvarjajo, ker se skriti med drugimi pozabijo vprašati, kaj resnično mislijo.

Učinki socialnega vplivanja na doživljanje sveta vseh nas so zelo mogočni, sami pa se lahko odločimo, ali bomo obstajali le kot njihova marioneta ali se jim bomo uprli, zaživelimi kot svobodno bitje in razmišljali, čutili in se vedli kot verjamemo, da je dobro in pravilno.

8 VIRI

- Asch, S. (1951). *Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments*. Swathmore College.
<http://nwkpsych.rutgers.edu/~kharber/selectedtopicsinsocialpsychology/READINGS/Asch%201951%20Group%20pressure%20and%20judgment.pdf>
- Baron, R. in Branscombe, N. (2012). *Social psychology*. Pearson education, inc. https://www.booksfree.org/wp-content/uploads/2022/04/Social-Psychology-13th-Edition-by-Robert-and-Nyla-R-booksfree.org_.pdf
- Bečaj, A. (1997). *Temelji socialnega vplivanja*. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Cherry, K. (2023a). *Biography of psychologist Solomon Asch: Asch conducted influential experiments on conformity*. Verwell mind. <https://www.verywellmind.com/solomon-asch-biography-2795519>
- Cherry, K. (2023b). *The Concept of Obedience in Psychology*. <https://www.verywellmind.com/what-is-obedience-2795894>
- Conformity. (2018). *APA Dictionary of Psychology*. <https://dictionary.apa.org/conformity>
- Jhangiani R. in Tarry H. (2022). *Principles of social psychology*. BCcampus.
<file:///C:/Users/elask/Downloads/Principles-of-Social-Psychology-1st-International-H5P-Edition-1724887184.pdf>
- Jilani, Z. (30. 5. 2019). How conformity can be good and bad for society. *Greater Good Magazine*.
https://greatergood.berkeley.edu/article/item/how_conformity_can_be_good_and_bad_for_society
- Kelman, H. (1958). *Compliance, identification, and internalization: three processes of attitude change*. Harvard University.
https://scholar.harvard.edu/sites/scholar.harvard.edu/files/hckelman/files/Compliance_identification_and_internalization.pdf
- Marcom Models. (b. d.). *Normative and informational social influence*. <https://marcommmodels.com/normative-and-informational-social-influence/>
- McLeod, S. (2023a). *Solomon Asch conformity line experiment study*. Simply Psychology.
<https://www.simplypsychology.org/asch-conformity.html#Critical-Evaluation>
- McLeod, S. (2023b). *Social influence revision notes*. Simply Psychology. <https://www.simplypsychology.org/a-level-social.html#Resistance-to-Social-Influence>
- McLeod, S. (2023c). *Stanford prison experiment: Zimbardo's famous study*. Simply Psychology.
<https://www.simplypsychology.org/zimbardo.html>
- McLeod, S. (2023d). *What Is conformity?: Definition, types, psychology research*. Simply Psychology.
<https://www.simplypsychology.org/conformity.html#Types-of-Conformity>

McLeod, S. (2025). *Stanley Milgram shock experiment*. Simply Psychology.

<https://www.simplypsychology.org/milgram.html>

Milgram, S. (1963). *The journal of abnormal and social psychology: behavioral study of obedience*. American Psychological Association, Inc.

<https://www.columbia.edu/cu/psychology/terrace/w1001/readings/milgram.pdf>

Mudryk, M. (b. d.). *The Emperor's New Clothes*. <https://www.prindleinstitute.org/books/the-emperors-new-clothes/>

Sage Publishing. (b. d.). *Social Influence: conformity, social roles, and obedience*. (7. poglavje).

https://us.sagepub.com/sites/default/files/07_heinzen_social_influence_0.pdf

Social influence. (2018). *APA Dictionary of Psychology*. <https://dictionary.apa.org/social-influence>

Stanford University. (b. d.). *About the Stanford prison experiment*. <https://exhibits.stanford.edu/spe>

Ule, M. (2005). *Socialna psihologija*. Fakulteta za družbene vede.

9 PRILOGE

9.1 Priloga 1: Uporabljene naloge

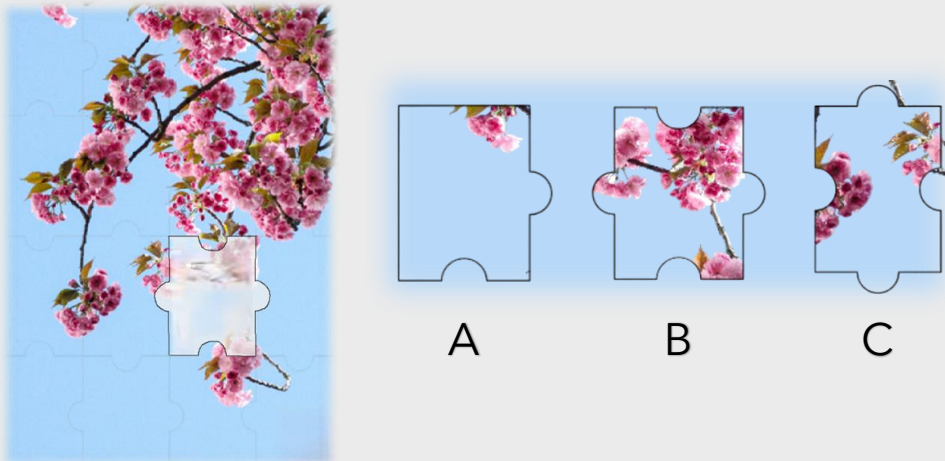
1. Kateri lik je enak kot lik 1?

lik 1

A B C

2. Kateri košček manjka?

A B C

3. Kaj je naslednje v zaporedju?

A

B

C

4. Kaj je naslednje v zaporedju?

1 3 5 7 9 11 ?

15

A

12

B

13

C

5. Katera barva je enaka barvi 1?

barva 1

A

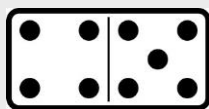
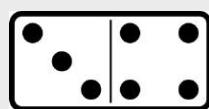
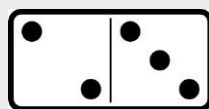
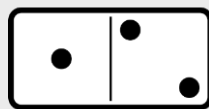

B

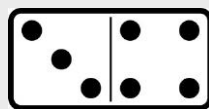

C

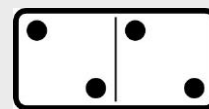
6. Katera domina je naslednja?

A

B

C

7. Kaj je pod zamegljeno sliko?

A

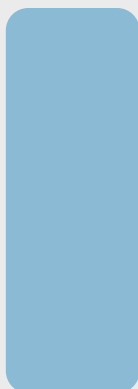

B

C

8. Katera barva je enaka barvi 1?

barva 1

A

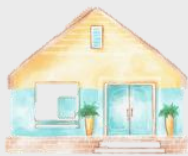

B

C

9. Kaj je naslednje v zaporedju?

A

B

C

10. Komu pripada senca?

A

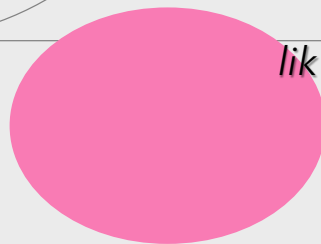
B

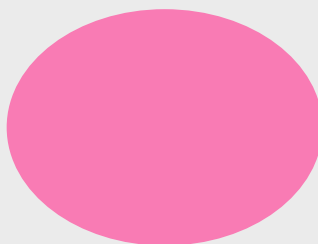
C

11. Kateri lik je enak kot lik 1?

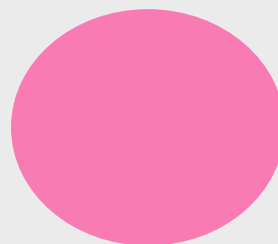
lik 1

A

B

C

12. Kaj je naslednje v zaporedju?

1 2 4 8 16 32 ?

82

A

45

B

64

C

13. Kaj je pod zamegljeno sliko?

A

B

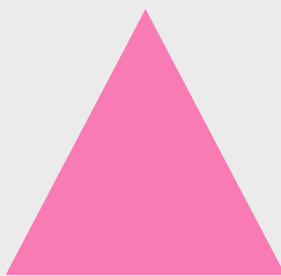
C

14. Kateri lik je enak kot lik 1?

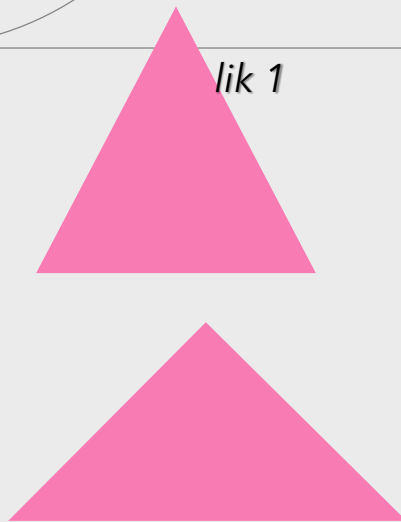
lik 1

A

B

C

15. Katera barva je enaka barvi 1?

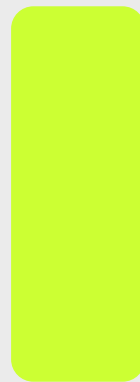
barva 1

A

B

C

16. Kateri košček manjka?

A

B

C

17. Katera stvar ne sodi zraven?

A

B

C

18. Kaj je naslednje v zaporedju?

2 12 22 32 42 ?

50

A

52

B

48

C

9.2 Priloga 2: Vprašalnika o vzroku za konformno in nekonformno vedenje

KONFORMNO VEDENJE

Letnik: _____

Spol: _____

Obkroži, kar je najbolj veljalo zate:

- a) Odgovarjal/a sem narobe, ker so tako odgovorili ostali, čeprav sem vedel/a, da imam prav, a nisem želel/a izstopati.
- b) Odgovarjal/a sem narobe, ker so tako odgovorili ostali in sem zato začel/a misliti, da je njihov odgovor pravilen.
- c) Odgovarjal/a sem narobe, ker sem ves čas menil/a, da je ta odgovor pravilen

NEKONFORMNO VEDENJE

Letnik: _____

Spol: _____

Obkroži, kar je najbolj veljalo zate:

- a) Odgovarjal/a sem po svoje, kljub odgovorom ostalih, ker sem bil/a prepričan/a v svoj odgovor in vanj nisem začel/a dvomiti.
- b) Odgovarjal/a sem po svoje, kljub odgovorom ostalim. V svoje odgovore sicer sem začel/a dvomiti, a občutek nujnosti ustreznega soočanja z dano nalogo me je obdržal pri samostojnem vedenju
- c) Odgovarjal/a sem po svoje, kljub odgovorom ostalih, da bi ohranil/a samostojnost

9.3 Priloga 3: Delovni list uporabljen pri kontrolni skupini

Projiciranih bo nekaj preprostih nalog izbirnega tipa, povezanih z vidnim zaznavanjem. Prosim obkrožite črko, ki ustreza pravilnemu odgovoru.

1. A B C
2. A B C
3. A B C
4. A B C
5. A B C
6. A B C
7. A B C
8. A B C
9. A B C
10. A B C
11. A B C
12. A B C
13. A B C
14. A B C
15. A B C
16. A B C
17. A B C
18. A B C

9.4 Priloga 3: Tabela z izbranimi odgovori poskusnih oseb v eksperimentalni skupini

eksperiment		odgovor poskusne osebe																									
		letnik spol		4. letnik						3. letnik						2. letnik						1. letnik					
		ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m		
št.	naslov naloge	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20						
	pravičen odgovor	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5						
1.	primejavo -krogi	C	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A		
2.	koščak - silica rož	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B		
3.	zaporedje - sadje	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B		
4.	zaporedje - liha števila	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C		
5.	primejavo -roza	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A		
6.	zaporedje - domine	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A		
7.	zamegljen tiger	C	B	C	C	C	C	C	C	B	C	B	B	C	C	C	B	B	B	B	B	B	B	B	B		
8.	primejavo -modra	C	B	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	B	C	B	B	B	B	B	B	B	B	C		
9.	zaporedje - hiše	A	B	A	B	A	B	B	A	B	A	B	B	B	A	A	B	B	B	B	B	B	B	B	B		
10.	primejavo -senca	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	A		
11.	primejavo -alpsa	B	C	B	B	B	B	B	B	C	B	B	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C		
12.	zaporedje - potence	B	B	C	C	C	C	C	C	B	C	C	B	C	C	C	B	B	B	B	B	B	B	B	B		
13.	zamegljen mastulj	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	B		
14.	primejavo -trikotniki	B	A	B	B	B	B	B	B	A	B	B	A	B	B	B	A	A	A	A	A	A	A	A	A		
15.	primejavo -zelena	C	B	C	C	C	C	C	C	B	C	C	B	C	B	C	B	B	B	B	B	B	B	B	B		
16.	koščak - mastulj	B	C	B	B	B	B	B	B	C	B	B	C	B	B	B	C	C	C	C	C	C	C	C	C		
17.	kaj ne sodi zraven	A	A	A	B	B	B	C	A	A	B	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A		
18.	zaporedje - števila	B	A	B	B	B	B	B	B	A	B	B	A	B	B	B	A	A	A	A	A	A	A	A	A		